

چالش‌های الحاق به سازمان تجارت جهانی WTO با توجه به رهیافت اقتصاد مقاومتی

حمیدرضا فتحی^۱، زهرا رهرو ینگجه^۲

^۱ هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

^۲ کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق

چکیده

تعامل سازنده و مؤثر جمهوری اسلامی ایران با جهان در شرایط تحریم، نیازمند داشتن تجارت بین‌الملل هم‌راستا با آرمان‌ها و ارزش‌ها و مبتنی بر مصالح بلندمدت نظام اسلامی است. با توجه به رشد و گسترش پرشتاب تجارت جهانی، دستیابی به توسعه اقتصادی، مستلزم درک نظریه‌ها و شناخت چگونگی روابط و تعامل سیاست‌های داخلی، منطقه‌ای و جهانی است. تعارض ذاتی و ایدئولوژیک نظام سلطه با نظام اسلامی، لزوم قدرتمندی نظام اسلامی در مقابله با تهدیدات را آشکار ساخته است. در این راستا، بررسی چالش‌های الحاق به سازمان تجارت جهانی WTO با توجه به رهیافت اقتصاد مقاومتی، جایگاه ویژه‌ای دارد. لذا این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی که از راه جستجو در قوانین، مقررات، رویه‌های قضایی، دکتری مقالات، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و با رجوع به مؤسسات مانند موسسه مخصوص پژوهش‌های بازرگانی وزارت صنعت و موسسه مطالعات راهبردی و استفاده از رهنمودهای اساتید حقوق تجارت بین‌الملل و... صورت به تحلیل و بررسی این موضوع پرداخته است و یافته‌های تحقیق نشان داد که پنج رهیافت اساسی اقتصاد مقاومتی عبارتند از عدالت محوری، دانش‌بنیانی، مردمی بودن، درون‌زا، برون‌گرا بودن، در این رویکرد برون‌گرایی عبارت است از توجه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی موجود در خارج از مرزهای جغرافیایی کشور در همین راستا الگوی اقتصاد مقاومتی با رعایت سایر ملاحظات، تأکید بر تعاملات اقتصادی بین‌المللی دارد به نحوی که با استفاده از ظرفیت‌های درون کشور، منافع اقتصادی کشور در سطح بین‌الملل حاصل گردد که چالش‌های هر یک از این رهیافت‌های اقتصاد مقاومتی در الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به نتایج پژوهش به نظر می‌رسد به دلیل اهمیت موضوع توسعه اقتصادی و جهانی شدن اقتصاد، قوانینی که به صورت پراکنده در ارتباط با اقتصاد در سطح داخل و بین‌الملل وضع شده و همچنین قوانینی که بر روی اقتصاد تأثیر دارد مانند قوانین تجاری بین‌الملل را در یک جا جمع‌آوری کرده و سپس خلأهای آن را برطرف نموده و آن را به صورت یک قانون جامع و کامل در دسترس متخصصین امر و دولتمردان قرار دارد. این امر باعث رونق و پیشرفت هرچه بیشتر تجارت بین‌الملل شده که توسعه اقتصادی را در پی خواهد داشت.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، سازمان تجارت جهانی، تحریم‌های اقتصادی

مقدمه

تجارت بین‌الملل در جهان گذشته طولانی دارد تبادل کالا در فراسوی مرزها به ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد برمی‌گردد. کشیدن مرزهای ملی نمی‌توانست منافع نهفته در تجارت را نادیده بگیرد. به دلیل عدم امکان تولید کلیه کالاها و خدمات مورد نیاز هر کشور در داخل آن کشور، کشورها به سمت تجارت بین‌الملل روی آوردند. البته لازم به ذکر است که دلیل اصلی تجارت بین‌الملل در گذشته تامین نیازهای جامعه و سودجویی بود، اما امروزه اهداف سیاسی و اقتصادی دیگری هم در این حیطه مطرح می‌باشد. از دیدگاه طرفداران تجارت بین‌الملل، گسترش مبادلات خارجی یک راهبرد توسعه اقتصادی محسوب می‌شود، پیروان جهانی شدن نیز امروزه بر تجارت آزاد به عنوان راهکاری مناسب برای توسعه اقتصادی کشورها اصرار دارند.

سازمان جهانی تجارت یکی از مهم‌ترین سازمان‌های بین‌المللی تأثیرگذار در سطح بین‌المللی به شمار می‌رود که آزادسازی و قاعده‌مندسازی تجارت جهانی را عهده‌دار می‌باشد. این سازمان از اول ژانویه ۱۹۹۵، متعاقب مذاکرات دور اروگوئه، جایگزین نهاد موقت ۵۰ ساله گات (موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت) گردیده است. این سازمان در حقیقت بیش از هر سازمان یا نهاد دیگری نهاد جهانی شدن اقتصاد به شمار می‌رود. برخلاف گات که به تجارت کالا محدود می‌شد، قواعد و مقررات و موافقت‌نامه‌های این سازمان علاوه بر تجارت جهانی کالا، بر تجارت جهانی خدمات و حقوق مالکیت فکری نیز حاکم است. تمامی کشورهایی که خواهان تعامل با اقتصاد جهانی و بهره‌گیری از امکانات اقتصاد بین‌المللی در فرآیند توسعه اقتصادی و صنعتی خود از طریق عضویت در این سازمان هستند، باید علاوه بر تقبل تعهدات آزادسازی بازار کالاها و خدمات خود که در خلال مذاکرات تعیین می‌گردد، از مقررات و قواعد سازمان که مندرج در موافقت‌نامه‌های این سازمان است تبعیت کرده و قوانین و مقررات اقتصادی و تجاری خود را با موافقت‌نامه‌های این سازمان سازگار نماید. (ملانکه پورشوشتری و حمید، ۱۳۹۷)

با توجه به شرایط کنونی، وجود تحریم‌های شدید و قطع روابط تجاری اکثر کشورها و همچنین وضعیت نابسامان کشور در حوزه اقتصاد و بیان اهمیت اقتصاد مقاومتی از جانب رهبر معظم انقلاب در سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶، جهت گام برداشتن صحیح در این مسیر و پیش‌بینی موانع احتمالی در حقوق بین‌الملل، ضروریست که چالشها و تعارضات با تجارت جهانی در حوزه حقوق تجارت بین‌الملل از لحاظ حقوقی بررسی شود تا در چهارچوب روابط تجاری بین ایران با جامعه بین‌المللی بتوان روابط مناسبی مبتنی بر حفظ منافع و مقاوم‌سازی اقتصاد کشور در حوزه تجارت بین‌الملل در برابر چالشها و مسؤولیتهای بین‌المللی شکل داد.

مبانی نظری تحقیق

نظریه اقتصاد مقاومتی: مروری بر مفهوم و مبانی

گفتار اول: درآمد

الگوی اقتصاد مقاومتی به طور ذاتی رهیافت اقتصادی مورد انتظار در کشور پس از انقلاب اسلامی بوده است. این چارچوب اقتصادی در منویات بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی ره و نیز رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای و نیز در بطن قانون اساسی جمهوری اسلامی به خوبی نمایان است؛ اما تشدید خصومت‌های اقتصادی در اواخر دهه ۱۳۸۰ باعث شد تا مقام معظم رهبری که پیشتر در اواسط این دهه جنگ اقتصادی آتی را پیش‌بینی کرده بودند، بر ضرورت اتخاذ رویکرد مقاومتی در اقتصاد تاکید نمایند. به رغم تاکید معظم له بر مقاوم‌سازی اقتصاد از سال ۱۳۸۶، در سال ۱۳۸۹ برای اولین بار اصطلاح اقتصاد مقاومتی از سوی ایشان مطرح و وارد ادبیات نظری اقتصاد ایران شد. رهبر معظم انقلاب در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ به تبیین برخی ابعاد این نظریه نوین اقتصادی پرداخته و در بهمن ماه سال ۱۳۹۲ با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به مسئولین نظام و دستگاه‌های اجرایی، فرمان رسمی اصلاح نظام اقتصادی کشور را صادر فرمودند.

گفتار دوم: تبیین ماهیت نظری (فلسفه) اقتصاد مقاومتی

بند اول: نمایی کلی از روند بحث

در ارتباط با سوال اول و تحلیل فلسفه مضاف هر علم، دو شاخه کلی مورد بحث قرار می‌گیرد:

الف) معرفت‌شناسی علم

ب) روش‌شناسی علم

موضوع بحث در معرفت‌شناسی هر علم، مبدا و معاد آن علم، مبادی شناخت آن، ساختار کلی نظریه‌ها، مبنای اعتبارسنجی نظریه‌ها و این قبیل نکات است. در روش‌شناسی نیز ابزارها و الگوهای عملیاتی کسب معرفت (یا همان نظریه‌پردازی) تحلیل می‌شود.^۱ بر همین مبنا در خصوص معرفت‌شناسی علم اقتصاد متعارف (اقتصاد کلاسیک به عنوان جریان غالب اقتصاد در عموم کشورهای جهان) گزاره‌های ذیل را می‌توان مطرح نمود:

الف. مبنای این علم، سه فلسفه مکمل دئیسم، اومانیسیم و لیبرالیسم است؛

ب. نظریه‌های این علم مبتنی بر تجربه و مشاهده تولید می‌شوند و هیچ عاملی خارج از دایره محسوسات در تکوین آن نقشی ندارد؛

ج. ارزیابی و راستی‌آزمایی نظریات صرفاً با مشاهده و آزمون امکان‌پذیر است؛

مهمترین گزاره در تبیین روش‌شناسی اقتصاد متعارف نیز ابتناء آن بر اثبات‌گرایی^۲ و روش استقرا است. (هرچند در عمل به آن محققان به طور کامل وفادار نیستند.)^۳

بند دوم: تاریخچه نظریه اقتصاد مقاومتی

به لحاظ تاریخی می‌توان مقاومت اقتصادی را با انقلاب اسلامی ملازم دانست. این بدان معناست که ماهیت اقتصادی انقلاب اسلامی به جهت اصول و اهدافی که مطرح می‌کند اقتضاء یک نوع مقاومت را به همراه دارد. اقتصاد انقلاب اسلامی، در پی تحقق استقلال اقتصادی، افزایش رفاه عمومی و در پی ساختن اقتصاد پیشرفته است و به طور کلی و اجمالی از همان ابتدای انقلاب این مشخص بود که تحقق این اهداف موجب نوعی رویارویی با قدرت‌های اقتصادی جهان خواهد شد. براین اساس اقتصاد انقلاب اسلامی در بطن خود الزامی مبنی بر مقاومت داشته است. در عمل نیز مشاهده شد که از همان ماه‌های اول بعد از پیروزی انقلاب اسلامی خصومت‌های اقتصادی دشمنان آغاز شد. تنها هشت ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اولین تحریم‌های اقتصادی از طرف آمریکا علیه جمهوری اسلامی - که محصول انقلاب اسلامی بود - وارد شد و اولین خصومت‌ها در این ارتباط شکل گرفت. در دوران دفاع مقدس نیز این نبرد اقتصادی و خصومت‌های اقتصادی دشمنان تشدید شد و تحریم‌های جدیتری علیه نظام صورت گرفت. هدف از این تحریم‌ها کاهش قدرت اقتصادی کشور و در نهایت شکست ایران در جنگ در نظر گرفته شده بود. با این حساب ملاحظه می‌شود که رویه مقاومت اقتصادی از همان ابتدا همزاد و همراه انقلاب اسلامی بوده است.

خاستگاه نظریه اقتصاد مقاومتی

براساس مقدمات گذشته، موضوع اقتصاد مقاومتی صرفاً مختص به ایران نیست و بسیاری از کشورهای دیگر نیز با تعبیری نزدیک، به سمت مقاوم کردن اقتصاد خود حرکت کرده‌اند. همانگونه که پیشتر نیز گفته شد، یکی از مفاهیم تا اندازه‌ای نزدیک به اقتصاد مقاومتی، مفهوم تاب‌آوری اقتصادی است. عده‌ای این مفهوم را به اقتصاد مقاومتی هم ترجمه کردند، اما بهتر است گفته شود: تاب‌آوری اقتصادی (با تعدیلاتی) یکی از شاخه‌های اقتصاد مقاومتی است.

^۱ عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۹۰)، "فلسفه اقتصاد اسلامی"، تقریرات درس اقتصاد اسلامی، سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه السلام

^۲ Positivism

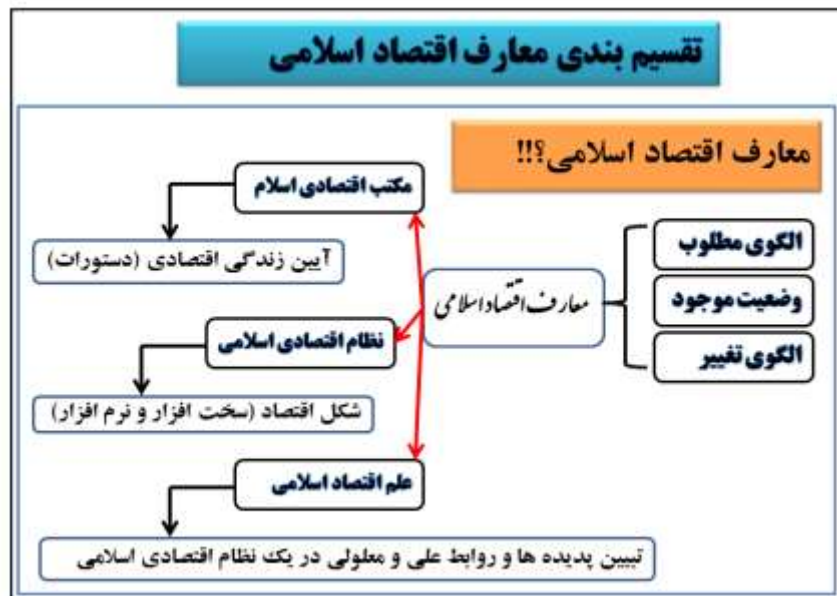
^۳ همان

ماهیت نظری اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی را به طور خلاصه می‌توان این گونه تعریف نمود: "اقتصادی که در شرایط دشواری، تهدید و دشمنی به اهداف خود برسد". پیشتر نیز گفته شد که خاستگاه اقتصاد مقاومتی اقتصاد اسلامی و مبانی اقتصادی انقلاب اسلامی است و بر همین مبنا هدف اجمالی اقتصاد مقاومتی همان هدف مکتب اقتصادی اسلام و اهداف تفصیلی آن اهداف اقتصادی انقلاب اسلامی (استقلال اقتصادی، رفاه عمومی و پیشرفت اقتصادی) هستند.

معرفی اجمالی معارف اقتصاد اسلامی

اقتصاد اسلامی یک ماهیت واحد و در عین حال مجموعه‌ای از معارف است که هدفی مهم را دنبال می‌کند و آن، فراهم کردن مقدمات و شرایط اقتصادی برای پیشرفت و حرکت انسان به سوی کمال مطلق یا همان نهایت عبودیت است. اقتصاد اسلامی و به تبع آن معارف اقتصاد اسلامی به طور کلی به دنبال این است که آن شرایطی که برای حرکت انسان به سمت کمال مطلق لازم یا معین است را فراهم نماید. با این حساب اقتصاد اسلامی به عنوان یک سیستم کلی دو بخش خواهد داشت: یک بخش معرفتی و یک بخش رفتاری. بخش معرفتی اقتصاد اسلامی عبارت است از مجموعه شناخت‌هایی که برای ایجاد آن شرایط و مقدمات کمک‌کننده یا ضروری برای عبودیت لازم است. بخش رفتاری نیز به معنای اجرا نمودن آن دانشی که در بخش اول ایجاد شده است. نام بخش معرفتی را می‌توان «معارف اقتصاد اسلامی» گذاشت. این بخش شامل سه دسته علم یا دانش میشود: الف. شناسایی الگوی مطلوب (یعنی آن وضعیتی که کمک می‌کند که انسان با سرعت بالاتری و با شتاب بیشتری به مقام عبودیت برسد)، ب. شناسایی وضعیت موجود (به معنای شناخت شرایط و وضعیت اقتصادی کنونی) و ج. شناسایی الگوی تغییر (که در واقع همان مسیر حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب است).

شکل ۱- تقسیم بندی معارف اقتصاد اسلامی

هدف اصلی

تبیین مهمترین چالشهای موجود حقوقی ایران در الحاق به سازمان تجارت جهانی در چهارچوب اقتصاد مقاومتی.

ب. اهداف فرعی

۱. تبیین مجاری ارتباط الگوی اقتصاد مقاومتی با حوزه سازمان تجارت جهانی
۲. تبیین نقش الحاق به سازمان تجارت جهانی بر تحقق مولفه‌های سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی.

۳. تبیین مهم ترین مأموریت اصلی دولت در تجارت بین الملل در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی.

ج. هدف کاربردی

با تبیین چالش‌های الحاق به سازمان تجارت جهانی WTO با توجه به رهیافت اقتصاد مقاومتی در حوزه حقوق تجارت بین‌الملل و آگاهی به این چالشها بر مبنای منابع حقوق بین‌الملل، حوزه تجارت ایران را طوری توسعه داد که مسئولیت بین‌المللی برای کشور در روابط تجاری ایجاد نشده و منافع کشور حفظ گردد. و با توجه به دو اصل اقتصاد مقاومتی در تجارت بین‌الملل یعنی درون‌زای برون‌گرا، روابط تجاری را در سطح بین‌الملل توسعه داد.

سوالات پژوهش

الف. سوال اصلی

مهمترین چالشهای موجود حقوقی ایران در الحاق به سازمان تجارت جهانی در چهارچوب اقتصاد مقاومتی کدامند؟

ب. سوالات فرعی

۱. مجاری ارتباط الگوی اقتصاد مقاومتی با حوزه سازمان تجارت جهانی کدامند؟
۲. آیا الحاق به سازمان تجارت جهانی بر تحقق مولفه‌های سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی نقش دارد؟
۳. مهم ترین مأموریت اصلی دولت در تجارت بین‌الملل در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی چیست؟

فرضیه‌های پژوهش

الف. فرضیه اصلی

مهمترین چالشها در این زمینه الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی در بستر اقتصاد مقاومتی عبارتند از: چالشهای داخلی و چالشهای بین‌الملل شامل تحریمها و چالشهای حقوقی مربوط به WTO

ب. فرضیه فرعی

۱. برون‌گرایی، درون‌زایی، عدالت محوری، مردمی بودن و دانش بنیان بودن اقتصاد مقاومتی در الحاق به سازمان تجارت جهانی مدخلیت دارد.
۲. الحاق به سازمان تجارت جهانی بر تحقق مولفه‌های سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی اثرات قابل ملاحظه ای بالاخص در شرایط تحریم و پسا تحریم خواهد داشت. و به توسعه توان داخلی در جهت کاهش نیاز و وابستگی به سایر کشورهای تولیدکننده، کمک خواهد کرد.
۳. در شرایطی که دولت با کمبود شدید منابع ارزی روبه روست، دولت می‌تواند از طریق وضع قوانین و سفت و سخت، ورود کالاهای لوکس و تجملی که در زمره نیازهای اولیه و مهم نیستند را محدود کرده، با تکیه بر اصول اقتصاد مقاومتی، طرح دقیقی برای ترکیب کالاهای وارداتی به کشور داشته باشد و تلاش کند این ترکیب به سود کالاهای نیمه ساخته، سرمایه ای و ماشین آلات تغییر کند و کالاهای مصرفی آماده، سهم کمی از این ترکیب را به خود اختصاص دهد.

پیشینه‌های پژوهش

❖ حسین پور (۱۴۰۰) به بررسی راهکارهای دیپلماتیک ایران برای الحاق به سازمان تجارت جهانی پرداخت. این سازمان اگر چه نمی‌تواند ادعا کند که بین تمام کشورها برابری برقرار می‌کند، اما قطعاً برخی از نابرابریها را کاهش می‌دهد و بدین ترتیب به کشورهای کوچک تر فرصت اظهار وجود می‌دهد. اما آنچه در رابطه با الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی مورد اهمیت واقع شده است می‌توان گفت گره خوردن این مسئله با پرونده هسته‌ای ایران است که ایران را با چالشهایی در رابطه با الحاق به سازمان تجارت جهانی روبرو کرده است و باید ۱ که در آن بر رفع تدریجی تحریمها تاکید شده و دولت یازدهم

میتواند طلسم انتظار بیش از دید با توجه به توافق هسته‌ای ایران و کشورهای ۴ یک دهه ایران برای الحاق به سازمان تجارت جهانی را بشکند یا خیر.

❖ علی ادیبی و توکل حبیب زاده (۱۳۹۷) به بررسی آثار حقوقی پیوستن ایران به سازمان جهانی تجارت با تاکید بر موافقت‌نامه تریمز پرداخته است. با مطالعه تریمز و سایر موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت می‌توان محدودیت‌هایی را در راستای انسداد اهداف اقتصاد مقامتی از یک طرف و عدم محدودیت در مقابل سرمایه‌گذاری در کشور از سوی شرکت‌های موسوم به چند ملیتی، را مورد واکاوی قرار داده و قبل از الحاق، نقشه راه دقیق و مناسبی را برای کم اثر نمودن محدودیت‌های تریمز و موافقت‌نامه‌های دیگر ترسیم نمود بی توجهی به مسائل پیشرو و عدم آسیب شناسی دقیق و اصلاح ساختارهای اقتصادی، قطعاً فرآیند الحاق را برای کشور آسیب پذیر می‌کند. در این فرایند تریمز نیز خود موضوعی است که الحاق به آن می‌تواند موضوعاً کشور را از هدف موصوف دور نگه دارد

❖ حجت الله عبدالملکی و مریم رشنو (۱۴۰۰) در کتابی به بررسی حقوق تجارت بین‌الملل و اقتصاد مقاومتی در ایران (چالش‌ها و فرصت‌ها) پرداخته اند. پنج مؤلفه اقتصاد مقاومتی شامل عدالت محوری، دانش‌بنیانی، مردمی بودن، درون‌زا و برون‌گرایی است. در مؤلفه برون‌گرایی اقتصاد مقاومتی به شناخت تهدیدها، چالش‌ها و فرصت‌های بین‌المللی فراروی تجارت بین‌الملل ایران پرداخته می‌شود. سازمان تجارت جهانی مهم ترین و مؤثرترین سازمان بین‌المللی حوزه تجارت بین‌الملل است که به تنظیم و نظارت بر روابط تجاری کشورها می‌پردازد. اثر حاضر به بررسی چالش‌های بین‌المللی تجارت بین‌الملل ایران، شامل تحریم‌های بین‌المللی و الحاق یا عدم الحاق به سازمان تجارت جهانی پرداخته و از منظر حقوق بین‌الملل مورد بررسی و کنکاش قرار داده است. همچنین فرصت‌های مقابله با این چالش‌ها، و راه کارهایی در راستای اقتصاد مقاومتی تجارت بین‌الملل ایران با تاکید بر نگاه درون‌زا و برون‌گرا در جهت تقویت و رونق تجارت به دقت برشمرده و ارائه گردیده است.

شب آهنگ (۱۳۹۳) به بررسی آثار الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت بر نظام مالیاتی پرداخت. جهانی شدن، موضوع روز ادبیات سیاسی، تجاری، فرهنگی در جهان شده است. در مسیر جهانی شدن، دولت‌ها به عنوان تابعان اصلی حقوق بین‌الملل بیش از پیش سعی بر تنظیم روابط فی مابین با استفاده از مقررات و استانداردهای تضمین کننده صلح و امنیت بین‌المللی دارند. این تلاش‌ها در زمینه‌های مختلف گسترش یافته موضوعات متنوعی را به خود اختصاص داده است. سازمان جهانی تجارت با توجه به اهداف دولت‌ها مبنی بر آزاد سازی تجاری و رفع موانع تجارت بین‌المللی کالا و خدمات در سال ۱۹۹۵ تشکیل شد و هدف خود را ارتقای سطح زندگی، تامین اشتغال کامل در کشورهای عضو، توسعه تولید و تجارت، بهره‌وری بهینه از منابع جهانی، دستیابی به توسعه پایدار با توجه به بهره‌وری بهینه از منابع جهانی، حفظ محیط زیست و افزایش سهم کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته از رشد تجارت بین‌المللی معرفی کرد.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی محسوب می‌شود، توصیف تحلیل قوانین، عرفها، رویه‌های حقوق تجارت بین‌الملل و تأثیر آنها بر تجارت بین‌الملل ایران در چهارچوب نظریه اقتصاد مقاومتی. با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اسنادی که از راه جستجو در قوانین، مقررات، رویه‌های قضایی، دکتری مقالات، کتاب‌ها، پایان نامه‌ها و با رجوع به مؤسسات مانند موسسه مخصوص پژوهشهای بازرگانی وزارت صنعت و موسسه مطالعات راهبردی و استفاده از رهنمودهای اساتید حقوق تجارت بین‌الملل و.... صورت پذیرفته است.

اصلاح قانون تجارت الکترونیک در بخش مسئولیت و جبران خسارت

مسئولیت‌ها و خساراتی که ممکن است در جریان تجارت الکترونیک پیش آید، هم به اعتبار منشا خسارت و هم به اعتبار طرفین، متفاوت است. اما در یک دسته بندی کلی می‌توان آن‌ها را به دو گروه یا دو نوع تقسیم کرد. اول، خسارات حاصله در هر معامله یا قرارداد که ناشی از فعل یا ترک فعل یکی از طرفین معامله است و علی القاعده مشمول قواعد کلی قراردادها و تعهدات است. دوم، مسئولیت و خسارات ناشی از سیستم‌های رایانه‌ای یا اطلاعاتی یا ایمنی سازی بستر مبادلات الکترونیک که ناشی از فعل یا ترک فعل اشخاص خصوصی و دولتی است که این سیستم‌ها را تدارک و مدیریت می‌کنند. قانون تجارت

الکترونیک ایران قواعد و مقررات متوازن و خوبی برای هر دو نوع مسئولیت دارد که از منظر تحلیل اقتصادی حقوق نیز قابل بررسی است. ماهیت معاملات در محیط الکترونیک تابع اصول و قواعد کلی حقوقی است، اما همین مقدار تغییر که در شکل و شیوه معامله در بستر الکترونیک ایجاد شده، آثار و لوازم حقوقی مهمی را در پی دارد. در حقوق ایران، بخش مهمی از لوازم و نیازهای حقوقی ناشی از تجارت الکترونیک به کمک قانون تجارت الکترونیک مصوب دی ماه ۱۳۸۲ که با اقتباس از قانون نمونه آنسیترال (۱۹۹۶) تهیه و تنظیم شده، چاره اندیشی و مرتفع شده است. قواعد و مقررات ناظر به تجارت الکترونیک به ویژه رژیم مسئولیت و ضمانت اجرای آن (جبران خسارت) باید، با توجه به عنصر کار آمدی و کارایی اقتصادی تجارت الکترونیک تدبیر و تعبیه شود قانون تجارت الکترونیک ایران با همین نگاه تنظیم شده، اما چنان چه خواهیم دید هنوز محتاج تکمیل و اصلاح است. ماده ۷۸ (قانون تجارت الکترونیک) جایگاه مهمی در رژیم مسئولیت و جبران خسارت در تجارت الکترونیک دارد.^۴

در مفهوم جبران خسارت به نظر می‌رسد منظور از خسارت ناظر به از دست رفتن مال یا سرمایه باشد که قابل باز یافت یا ترمیم نیست اما مقصود از ضرر، نقصان مال، با حفظ عین آن است. از نظر کاربرد حقوقی، خسارت بدل از انجام تعهد است اما ضرر زیان چیزی است که در اثر فعل زیان بار، از دست رفته است و بیشتر ناظر به منافع است که فوت شده است. در حقوق ایران "خسارت" به دو معنی استعمال شده است یکی به معنای خود ضرر مانند مواردی که در قانون تحت عنوان «جبران خسارت» آمده (مانند ماده ۲۲۱ قانون مدنی) و دوم به معنای چیزی که برای جبران ضرر باید پرداخت شود و معمولاً با عبارت «تادیه خسارت» ذکر شده است، (مانند ماده ۲۲۷ یا ۲۲۹ ماده قانونی مدنی).^۵

اصل جبران خسارت در واقع ضمانت اجرای تعهدات قراردادی و غیر قراردادی (مسئولیت مدنی یا ضمان قهری) است که در همه ی نظام‌های حقوقی به رسمیت شناخته شده است و یکی از اصول کلی حقوقی به شمار می‌رود. تفاوت نظام‌های حقوقی در شرایط و اسباب مسئولیت و آثار آن، دامنه خسارات قابل جبران و به ویژه در شیوه جبران خسارت است. در حقوق ایران در مورد جبران خسارت قراردادی ماده ۲۲۱ قانون مدنی و در مورد جبران خسارت غیر قراردادی (مسئولیت مدنی) نیز ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، در خصوص بحث جبران خسارت تصریح شده، از نظر تحلیلی الزام به جبران خسارت ادامه تعهدات قراردادی نیست، بلکه ناشی از تخلف و عهد شکنی است و بدل از تعهدات قراردادی است. در مسئولیت غیر قراردادی هم منشا الزام به جبران - جزء موارد استثنایی که ممکن است مسئولیت بدون تقصیر نیز وجود داشته باشد (مانند تسبیب) - تخلف و قصور مدنی مرتکب می‌باشد (مانند اتلاف) در حقوق بین‌الملل نیز مقرراتی در مورد مسئولیت بین‌المللی دولت و جبران خسارت وجود دارد. رژیم مسئولیت بین‌المللی دولت در واقع قواعد ثانویه حقوق بین‌الملل است که ضامن اجرای قواعد اولیه (الزامات و تعهدات دولت‌ها) است. مسئولیت دولت‌ها در حقوق بین‌الملل همواره منابعی عرفی داشته است و نتیجه منطقی تساوی حاکمیت دولت‌ها در عرصه بین‌الملل است. بر اساس دکترین مسئولیت عینی که در طرح مسئولیت بین‌المللی دولت آمده، ارتکاب هر عمل خلاف حقوق بین‌الملل برای مسئولیت بین‌الملل دولت کافی است، اما اگر خسارت هم مطالبه شود، آن گاه دولت زیان دیده باید رابطه علیت بین عمل خلاف حقوق بین‌الملل و وقوع خسارات را اثبات نماید. به هر حال، قواعد مسئولیت بین‌المللی و جبران خسارت، بر اساس عرف، رویه قضایی و دکترین حقوق بین‌الملل در قالب طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل (موسوم به طرح ۲۰۰۱) تدوین و تنظیم شده است. مواد ۱-۱۵ این طرح درباره شرایط مسئولیت دولت و مواد ۳۱-۳۹ آن در مورد دامنه خسارات قابل مطالبه و جبران و شرایط آن است.^۶

^۴ متن ماده ۷۸ «هر گاه در بستر مبادالت الکترونیکی در اثر نقص یا ضعف سیستم موسسات خصوصی و دولتی، به جز در نتیجه قطع فیزیکی ارتباط الکترونیکی، خسارتی به اشخاص وارد شود موسسات مزبور مسئول جبران خسارت وارده می‌باشند، مگر این که خسارت وارده ناشی از فعل شخصی افراد باشد که در این صورت جبران خسارت بر عهده این اشخاص خواهد.»

^۵ صفائی حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها، تهران، نشر میزان، ص ۳۰۶

^۶ کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد، مسئولیت بین‌المللی دولت متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل، ترجمه ابراهیم گل زیر نظر سیدجمال سیفی، تهران، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴، چ هشتم، صص ۲۵-۲

نظام مسئولیت و جبران خسارت در قانون تجارت الکترونیک: اصول کلی مسئولیت و قلمرو جبران خسارت در تجارت الکترونیک، _ جز قاعده ی خطای مفروض موضوع ۷۸ قانون تجارت الکترونیک (علی الاصول تفاوت مبنایی با اصول کلی جبران خسارت ناشی از نقض تعهدات (قراردادی و غیر قراردادی) ندارد. به عبارت دیگر، معاملات تجارت الکترونیک قاعده کلی این است که اگر متعهد به تعهدات قراردادی خود عمل نکند یا اگر تعهدات ضمنی خود را نقض نماید، یا اگر در تکالیف غیر قراردادی مرتکب تقصیر و خطا شود (مسئولیت مدنی)، مسئول جبران خسارت طرف زیان دیده می‌باشد. قلمرو خسارات قابل جبران در حقوق سنتی وسیع است و گفته می‌شود که « کلیه آثار » فعل زیان بار باید جبران شود. منظور از « کلیه خسارات» نیز خسارات مادی و معنوی است. و در ضرر و زیان ناشی از جرم، حتی منافع ممکن الحصول که در اثر وقوع جرم، از بین رفته قابل مطالبه است.^۷

با توجه به منطق تحلیل اقتصادی حقوق اصل جبران « کلیه خسارات » در معاملات الکترونیک، مطلوب نیست زیرا باعث گران شدن و پر هزینه شدن این ابزارمهم و کارساز در توسعه و رونق تجاری می‌شود و نهایتاً استحکام و سلامت نظام تجاری و اقتصادی را به خطر می‌اندازد و این امر آشکارا با سرعت و مطلوبیت تجارت الکترونیک منافات دارد. قانون تجارت الکترونیک ایران در این زمینه ساکت است و قلمرو خسارات قابل جبران را باید با رجوع به قواعد کلی تعیین کرد، در کل قانون مذکور از حیث رژیم مسئولیت و خسارت ناشی از معاملات مانند قاعده تسهیم مسئولیت یا مسئولیت مدنی طرفین در معاملات الکترونیک و خصوصاً درباره قلمرو خسارات قابل جبران ساکت است و محتاج اصلاح می‌باشد. انتخاب و وضع نظام حقوقی مناسب و قواعد حقوقی کارا برای جبران خسارات ناشی از معاملات در محیط الکترونیکی باید با تکیه اصول کلی حقوقی لکن در پرتو تحلیل اقتصادی آن‌ها صورت گیرد.^۸

یکسان سازی حقوق قراردادها

یکی از چالش‌های اصلی توسعه تجارت بین‌الملل، تنوع حقوق داخلی کشورها و تفاوت‌های ماهوی احکام میان نظام‌های حقوقی در حوزه حقوق قراردادهاست. از مشکلات اصلی بازرگانان، انتخاب قانون حاکم بر قرارداد است و هر طرف مذاکره تلاش می‌کند تا قانون کشور متبوع خود را به عنوان قانون حاکم بر قرارداد تعیین کند، چرا که آشنایی بیشتر با مفاهیم آن دارد و مورد حمایت بیشتری قرار می‌گیرد. از آن جایی که مشکل یاد شده مانع اصلی توسعه تجارت بین‌الملل محسوب می‌شود و در موارد متعددی به تعارض قوانین می‌انجامد، طی چند دهه اخیر تلاش‌هایی صورت گرفته است تا با ایجاد قواعد فراملی و یکسان سازی حقوق قرار دادها، مانع مزبور از میان برداشته شود، در میان تمام شاخه‌های دانش حقوق، آن که سهم بیشتری در یکسان سازی داشته است، شعبه حقوق خصوصی است و البته در این میان، حقوق قرار دادها، سرد مدار هماهنگ سازی در قلمرو حقوق خصوصی بوده است. علت عمده آن موانعی بوده است که حقوق داخلی در مقابل تجارت بین‌الملل ایجاد کرده است و این یک امر مسلم و اجماعی میان حقوق دانان بین‌الملل است. هماهنگ سازی حقوق قراردادها آثار و پیامدهای متفاوتی را در پی دارد که از مهم ترین آن‌ها می‌توان به توسعه تجارت بین‌الملل اشاره نمود.

قرارداد با توسعه قلمرو قصد مشترک

متن قرارداد بیانگر مستقیم حقوق و تعهدات طرفین بر محوریت اراده مشترک آن‌ها هم در حیطه قراردادهای تجاری بین‌المللی و هم در حیطه قراردادهای حقوق داخلی است.

^۷ بابائی ایرج، "نقد اصل قابلیت جبران کلیه خسارات در حقوق مسئولیت ایران"، مجله پژوهش حقوق و سیاست، ش ۱۶-۱۵، ص ۴۵

^۸ محبی محسن، "مسئولیت و جبران خسارت در تجارت الکترونیک در پرتو تحلیل اقتصادی حقوق"، به نقل ابراهیم شعاریان، مجموعه مقالات اولین همایش چالش‌های تجارت بین‌الملل در نظام حقوقی ایران، تبریز، انتشارات فروزش، ۱۳۹۴، چ اول، صص ۴۸۹ - ۴

الف) تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی در پرتو توسعه قصد مشترک

منظور اصلی دادرسان و داوران از توجه به متن قرارداد در مقام رسیدگی به نزاع متداعیین یافتن راه حلی است که بر قصد مشترک طرفین قرارداد استوار باشد، حقیقت آن است که تفسیر قرارداد اصولاً زمانی صورت می‌پذیرد که ابهامی در عبارت آن وجود داشته باشد، یا بین شروط مختلف قرار داد تعارض دیده شود و... در چنین فضایی به طور طبیعی امکان دسترسی به قصد مشترک واقعی طرفین نیست و دادرسان اعم از قضات و یا داوران به ناچار از طریق توسل به تفسیر نوعی و نه شخصی قصد مفروض مشترکی را به طرفین قرارداد نسبت می‌دهند و بر مبنای آن ممکن است مبتنی بر واقعیت امر باشد یا نباشد مبادرت به فیصله دادن نزاع و فصل خصومت می‌کنند.^۹

اگر چه دادرسان و داوران در مقام رسیدگی به نزاع قراردادی طرفین اصولاً حق تعدیل قرارداد را به بهانه تفسیر آن ندارند ولی آن‌ها در عمل می‌توانند از طریق توسل به عوامل زیر و به نام خواست مشترک طرفین اقدام به تفسیر قرارداد نمایند: تکمیل شروط قراردادی، توجه به مذاکرات مقدماتی، نوع و هدف قرار داد، رویه‌ها و رفتارهای قراردادی طرفین، نقش قانون حاکم، تأثیر اسناد بین‌المللی

ب) تفسیر قراردادهای داخلی در پرتو توسعه قصد مشترک

تفسیر قرارداد در پرتو اصل حاکمیت اراده و اعتبار قصد مشترک متعاقدين در حقوق ایران وضعیتی کاملاً مشابه دارد. علیرغم اختلاف بر حاکمیت اراده ظاهری و یا باطنی در تفسیر قرارداد در نظام حقوق ایران و تمایل بیشتر بر تفوق حاکمیت اراده باطنی بر اراده ظاهری و اعلام شده، رویه غالب متخذه از مجموع مقررات مواد قانون مدنی ایران مثل ۱۱۴۹، ۴۶۳، ۲۲۴، ۲۲۳، ۱۹۱ و غیره آن است که تلاش دادرسان در مقام رسیدگی بر اختلاف قراردادی مصروف کشف قصد مشترک طرفین عقد است، گفته می‌شود که قصد مشترک طرفین عقد لزوماً نه اراده ظاهری است و نه اراده باطنی و باید در موارد معین و در وضعیت‌های خاص اراده مشترک حقیقی متعاقدين را جستجو کرد.

ج) تفسیر قرارداد با تحدید قلمرو مشترک

عوامل و ابزارهای مرتبط با تفسیر قرارداد بر مبنای قلمرو محدود قصد مشترک در حقوق تجارت بین‌الملل به لحاظ پیچیدگی‌های خاص روابط حقوقی طرفین قرارداد و گستردگی دعاوی ناشی از آن‌ها مباحث بیشتری را به خود اختصاص داده اند.

د) تحدید قلمرو قصد مشترک در تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی

به کمک عوامل و ابزارهای عدیده‌ای سعی شده است که قراردادها در حقوق تجارت بین‌الملل بر مبنای گستره محدود شده‌ای از قصد مشترک مورد تفسیر قرار گیرند. اهم این عوامل و ابزارها که هر کدام به نوعی از وسعت قلمرو قصد مشترک قراردادی می‌کاهد و عقد را در مسیری قرار می‌دهد که ممکن است در عمل فاصله زیادی از خواست مشترک طرفین عقد داشته باشد که عبارتند: تفسیر به زیان تنظیم کننده متن، تفسیر در پرتو توجه به حسن نیت، معامله منصفانه و توازن عرفی عوضین، تأثیر عرف تجاری بر تفسیر قرارداد، تأثیر نظریه حفظ قرارداد بر تفسیر آن.

ه) تحدید قلمرو قصد مشترک در تفسیر قراردادهای داخلی ایران

نظام حقوق قراردادهای داخلی ایران علاوه بر آن که در بحث تفسیر قرار داد تحت تأثیر اصول حقوقی و بنیادین بر گرفته از فقه اسلام در مقام تحدید قلمرو قصد مشترک طرفین عقد بر آمده، امروزه در اثر توجه به پدیده‌های مطرح حقوق تجارت بین‌الملل در باب تفسیر قرارداد تحول رو به رشد چشمگیری پیدا نموده است. رویه قضایی و دکترین معاصر حقوق ایران از طریق توجه به حسن نیت طرفین عقد، انصاف و لحاظ هدف سودمندی قرارداد و نفع اجتماع که از موضوعات قابل توجه در حقوق تجارت بین‌الملل می‌باشد گام‌های بلندی در تغییر مسیر تفسیر قراردادهای داخلی به سوی آرمان‌های نوین مبتنی بر اصول فوق برداشته است. توجه به مبانی تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی امروزه به طور آشکار عرصه‌های مختلف روابط قراردادی حقوق ایران را فرا گرفته است.

^۹ داراب پورمهراب، همان، ص ۲۲۶.

در تالیفات حقوقی لزوم توجه به برخی پدیده‌های حقوق تجارت بین‌الملل در تفسیر قراردادهای مورد تصریح واقع شده است. اما بالاتر از همه ی این‌ها منظور داشتن اصل مهم حاکم بر تفسیر قراردادهای بین‌المللی در مقام تفسیر قراردادهای داخلی حقوق ایران را می‌توان به شرح زیر بر شمرد.

الف- تفسیر قرارداد بر مدار حسن نیت: این اصطلاح از مقوله‌های بسیار مانوس و کاربردی نظام‌های حقوقی نوشته (رومی ژرمنی) و حقوق عرفی می‌باشد که تا کنون کمتر در حوزه تفسیر قراردادهای داخلی مورد توجه بوده است و لیکن امروزه به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر و قابل توجه در تفسیر قراردادهای مورد استناد نویسندگان حقوقی و بعضاً محاکم دادگستری قرار می‌گیرد.^{۱۰}

ب- تفسیر قرارداد بر مدار انصاف: واژه انصاف نیز در معنای حقوقی کلمه از اصلاحات نظام حقوق غربی به ویژه نظام حقوق نوشته (رومی ژرمنی) می‌باشد که در راه تفسیر قراردادهای حقوق تجارت بین‌الملل و حقوق داخلی کاربرد شایان توجه دارد. رفتار و عملکرد منصفانه توجه به موازین انصاف، رعایت اصل انصاف، منصفانه و غیر منصفانه بودن تصمیم در تفسیر قراردادهای داخلی حقوق ایران امروزه به صورت مرسوم مورد عنایت قرار می‌گیرد. برای مثال اعتقاد به عدم سقوط خیار غبن در فرض غبن افحش با اسقاط خیار غبن، نظریه عدم سقوط حق مطالبه ارش با اسقاط خیار عیب و یا تسری حکم مربوط به امکان مطالبه ارش و حفظ قرارداد در خیارات غبن، تدلیس، تخلف شرط و غیره نیز خواه و ناخواه تحت تأثیر مقوله انصاف قرار گرفته و موضع دکترین را به گشودن راه حل‌های منصفانه و عدالت مدار جدید سوق داده است.^{۱۱}

ج- تفسیر قرارداد بر مبنای سودمندی آن: حفظ قرار داد و اعتبار بخشیدن به تمام اجزای آن و نیز تحلیل اقتصادی عقد و خروج از سود شخصی متعاقبین و نظر داشتن به منافع اجتماع از مسایلی است که در حقوق تجارت بین‌الملل مطرح می‌گردد. و در جمع بندی می‌توان که تفسیر قراردادهای حقوق داخلی ایران در دکترین و رویه قضایی به ویژه در پرتو دو پدیده حسن نیت و انصاف موقعیت بهتری را برای حقوق ایران به ارمغان آورده و موجب شده است نظریه‌ها و قواعد بعضاً بی روح حقوقی جانی تازه بگیرند و با قرائت جدید در بسط عدالت و انصاف قراردادی تاثیرگذاری بیشتری داشته باشند.

مبحث اول: یافته‌های فرصت‌ها و چالش‌های اقتصاد مقاومتی

این تحقیق عبارت بود از مهمترین چالش‌های موجود حقوقی ایران در عرصه حقوق تجارت بین‌الملل در چارچوب اقتصاد مقاومتی کدام اند؟ در بررسی‌هایی که طی این تحقیق انجام گرفته ما با دو دسته از چالش‌ها در حوزه حقوق تجارت بین‌الملل مواجه هستیم چالش‌های بین‌المللی شامل چالش‌های WTO. تحریم‌ها، و چالش‌های داخلی که در ذیل این مبحث به تبیین مختصر آنها خواهیم پرداخت.

فرصت‌های الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت

۱- برخورداری از دسترسی تجربه به بازار کشورهای ثالث و اجتناب از پرداخت نرخ‌های تعرفه بالاتر از نرخ‌های دولت کامله الوداد و در نتیجه افزایش قدرت رقابت محصولات ایرانی در بازارهای خارجی.

۲- برخورداری از مزایای ثبات محیط تجاری و رفتارهای قاعده مند و اجتناب از اعمال هر گونه تبعیض در برخورد با کالاهای ایرانی در بازار کشورهای ثالث و در نتیجه امکان برنامه ریزی بلندمدت برای حضور مستمر در بازارهای هدف.

۳- امکان جذب سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر بر اثر ثبات محیط تجاری کشور و در نتیجه توسعه تولیدات صادراتی و همچنین بهره مندی از سرمایه گذاری‌های مشترک.

۴- امکان برخورداری از فن آوری‌های نوین و تسهیل انتقال تکنولوژی به کشور و اثر آن بر کیفیت محصولات تولیدی و افزایش قدرت رقابت در بازارهای خارجی به ویژه با رعایت حقوق مالکیت فکری.

۵- امکان دفاع و حفاظت بهتر از فناوری‌ها و نوآوری‌های ما در زمینه نانو و رویان و... که مزیت نسبی ما محسوب می‌شوند از طریق پیوستن به تریپس.

^{۱۰} شهیدی مهدی، حقوق مدنی ج ۳ آثار قراردادهای و تعهدات، تهران، نشر مجد، ۱۳۸۲، ش ۷۴، ص ۱۱۳

^{۱۱} جعفری لنگرودی محمد جعفر، الفارق ج ۱، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۶، صص ۲۲۹ - ۲۲۲

- ۶- حضور در مجامع بین‌المللی ذریبط و دفاع از منافع ملی کشور در جریان تدوین جدید قواعد تجاری ادوار مذاکراتی آتی.
- ۷- برخورداری از رفتار برابری و رفع تبعیض در تجارت با سایر کشورها.
- ۸- بهره‌گیری از اصل رفتار متفاوت و ویژه با کشورهای در حال توسعه براساس مقررات سازمان و امکان تعامل تدریجی با اقتصاد جهانی.
- ۹- بی‌اثر شدن تحریم‌های اقتصادی کشورهای خارجی
- ۱۰- نفوذ در بازار جهانی
- ۱۱- افزایش صادرات غیرنفتی
- ۱۲- تندتر شدن روند خصوصی‌سازی
- ۱۳- افزایش رقابت و کیفیت تولیدات داخلی و رفاه مصرف‌کننده
- ۱۴- کاهش ریسک تجاری و اقتصادی
- ۱۵- افزایش نقش سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در عرصه جهانی
- ۱۶- بهینه‌سازی فرهنگ شایسته‌سالاری و ارتقای سطح علمی کشور و نفوذ در بازار جهانی
- ۱۷- در واقع این سازمان و مجموعه موافقت‌نامه‌ها و قواعد آن ابزارها و امکاناتی هستند برای حضور فعال در اقتصاد جهانی و بهره‌گیری از امکانات بین‌المللی در جهت تحقق راهبرد توسعه صادرات که باید در کنار مجموعه الزامات توسعه‌ای مورد توجه قرار گیرد.

چالش‌های نظام حقوق بین‌الملل در وضع تحریم علیه ایران

اقدامات متقابل غیرقهری: این اقدام در ماده ۲۲ پیش‌نویس طرح مسئولیت بین‌المللی دولت ۲۰۰۱ به رسمیت شناخته شده: هدف از توسل به این اقدام، وادار کردن دولت مسئول تخلف به خاتمه عمل متخلفانه و جلوگیری از تکرار آن در آینده است. کمیسیون حقوق بین‌الملل در ماده ۴۹ طرح پیش‌نویس کنوانسیون مسئولیت بین‌المللی دولت، مقرر می‌دارد: «دولت زیان دیده صرفاً در راستای واداشتن دولتی که در قبال یک عمل متخلفانه بین‌المللی مسئول است به تبعیت تعهداتش می‌تواند به اقدامات متقابل متوسل شود».

به موجب ماده ۵۳ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها پیش‌شرط‌های شکلی توسل به اقدامات متقابل عبارتند از: ۱- دولت زیان دیده باید از دولت مسئول درخواست کند که به عمل متخلفانه خود پایان دهد و خسارات وارده را جبران نماید. ۲- دولت زیان دیده باید دولت مسئول را از تصمیم خود درباره توسل به اقدامات متقابل و پیشنهاد مذاکره مطلع نماید. ۳- از آنجا که تحقق دو مورد قبل ممکن است طول بکشد این امر به رسمیت شناخته شده که دولت زیان دیده می‌تواند به برخی اقدامات متقابل فوری که برای صیانت از حقوق خود لازم می‌داند مانند مسدود کردن حساب‌های بانکی دولت مسئول در دولت زیان ندیده، روی آورد.

۴- اگر عمل متخلفانه متوقف شود یا اختلاف نزد یک دیوان بین‌المللی که صلاحیت تصمیم‌گیری بین طرفین را دارد، مطرح باشد باید بدون هیچ تأخیری اقدامات متقابل به حال تعلیق درآید.

۵- توسل به این اقدامات در صورتی مجاز است که دولت مسئول از طی مراحل مسالمت‌آمیز اختلافات با حسن نیت قصور ورزد.

به موجب ماده ۵۰ طرح مسئولیت دولتها، در جریان توسل به اقدامات متقابل، دولت‌ها باید از تهدید یا زور خودداری کنند، از حقوق بنیادین بشر حمایت به عمل آورند، تدابیری با رعایت اصل تناسب اتخاذ کنند و هنجارهای لازم رعایه حقوق بین‌الملل عام را نقض ننمایند. همچنین در جریان اتخاذ این اقدام باید تعهدات مربوط به حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات رعایت گردد. موضع فعلی حقوق بین‌الملل در مورد اقدامات متقابل در راستای تحقق منافع جمعی، آن چیزی نیست که در طرح نهایی کمیسیون حقوق بین‌الملل در مورد مسئولیت دولت‌ها آمده است.

۲- اقدامات تلافی جویانه: اساساً از جنبه قهری برخوردارند و در حقوق بین‌الملل نمی‌توان رأی به مشروعیت آنها داد. اقدامات تلافی جویانه، تدابیر اجرایی موقتی هستند که دولت‌ها به صورت، انفرادی در روابط بین‌المللی خود به کار می‌بندد و ضمانت اجرایی ناقص، واکنش غیرمستقیم و غیرقطعی در حقوق بین‌الملل در خصوص اقدامات تلافی جویانه، علاوه بر تعهدات معاهده‌ای فی مابین دولت‌ها، به موجب معاهدات دوجانبه تشویق و حمایت متقابل سرمایه‌گذاری یا معاهدات مودت منعقد، مغایرت این اقدامات با اصول کلی حقوقی در زمینه اصل همکاری بین‌المللی، اصل آزادی تجارت، و اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها، اصل عدم تبعیضی و اصل رفتار ملی، موانعی جدی دیده می‌شود. این اقدامات در ماده ۶۰ بند ۵ کنوانسیون حقوق معاهدات وین ۱۹۶۹ منع شده است و در حقوق بین‌المللی عمل غیرقانونی می‌باشد.

۳- اصل عدم مداخله:

حقوق بین‌الملل موضوعه حق دولت‌ها در اتخاذ راهبردهای اقتصادی مستقل مورد نظر خود را به رسمیت می‌شناسد. حقوق بین‌الملل عرفی هم بر این اساس استوار است که کشورها دارای این حق هستند که روابط تجاری خود را هر طور که مایل هستند، اداره کنند.

از این اصل در ماده ۲ بند ۴ منشور ملل نام برده شده است، بنابراین یک مداخله منع شده را باید در اموری دانست که هر دولت طبق اصل حاکمیت، مجاز به تصمیم‌گیری آزادانه در آن است. یکی از این امور انتخاب نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تنظیم سیاست خارجی است. هنگامی مداخله نادرست است که در آن از روش‌های اجبار در مورد این انتخاب‌ها، که باید آزادانه صورت گیرند استفاده شود (برگرفته از رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه دخالت‌های نظامی و شبه نظامی ایالات متحده در نیکلاگوئه)

۴- مجازات یا ضمانت اجراء (اجازه تحریم در منشور ملل متحد فصل ۶ و ۷ منشور)

به اقداماتی قاهرانه اطلاق می‌شود که توسط یک نهاد واحد اقتدار بین‌المللی باید اتخاذ گردد در این مورد شورای امنیت سازمان ملل متحد طبق فصل ششم و هفتم منشور این صلاحیت را در اعمال تحریم‌ها دارد. شورای امنیت سازمان ملل متحد، رکن اجرایی یا سیاسی ملل متحد است که از همه مهمتر، مسئولیت اصلی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را برعهده دارد. طبق ماده ۱۰۳ منشور اعضاء ملل متحد متعهد می‌شوند تا تعهداتی را که از قطعنامه‌های شورا براساس فصل هفتم ناشی می‌شود، را بر هر تصمیم دیگری مقدم بدانند.

طبق بند ۱ ماده ۲۴ مهمترین مقرر منشور یعنی مسئولیت اولیه حفظ صلح دانست بین‌المللی توسط شورای امنیت تعیین گردیده است. و براساس ماده ۲۵ منشور ملل «اعضای سازمان ملل متحد بر قبول و انجام تصمیمات شورای امنیت بر طبق منشور حاضر توافق می‌کنند»، براساس ماده ۴۱ منشور، شورای امنیت می‌تواند پس از احراز موارد تهدید علیه صلح، نقض صلح یا وقوع تجاوز با استفاده از تدابیر غیرقهری با دولت مربوطه برخوردار نماید. در خصوص تفسیر این ماده و محدوده تصمیمات شورا اختلاف نظر وجود دارد. اما با توجه به تفسیر لفظی و همچنین رویه شورا این گونه استنباط می‌شود که شورا می‌تواند نسبت به تحریم‌هایی غیر از آنچه در این ماده اشاره شده، اقدام ورزد. براساس این ماده، تحریم‌های تسلیحاتی یکی از تحریم‌هایی است که شورا می‌تواند در پرتو این ماده در موارد تهدید علیه صلح، نقض صلح و اعمال تجاوز مقرر نماید. مانند تحریم تسلیحاتی عراق. این موردخلع سلاح به عنوان یک ضمانت اجرائی رعایت حقوق بین‌الملل به ویژه حقوق منشور عمل می‌کند که تعیین آن برعهده شورای امنیت خواهد بود.

چالش‌های داخلی و راه حل آنها

بند اول: چالش‌های در ارتباط با حقوق رقابت ماده ۹۶۸ قانون مدنی و ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی

وجود این دو ماده در قوانین ما اکنون باعث پیدایش دو قاعده حل تعارض متفاوت در خصوص (تعهدات مربوط به) قراردادها در سیستم حقوقی ایران شده است.

براساس ماده ۹۶۸ ق.م.ایرانی‌های طرف قراردادهای بین‌المللی اختیار تعیین قانون حاکم بر قراردادشان را ندارند و براساس ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی این اختیار در حد وسیعی به آنها داده شده. با توجه به ماده ۹۶۸ ق.م. ماده ۲۷ قانون

داوری تجاری بین‌المللی، در عمل برای یک موضوع اختلاف (اختلاف قراردادی بین‌المللی) در دو مرجع (دادگاه و دیوان داوری) در یک کشور و یک سیستم حقوقی، دو قاعده حل تعارض کاملاً متفاوت وجود خواهد داشت که می‌تواند منتهی به دو نتیجه مختلف در حل اختلاف مزبور شود.

یعنی، مثلاً در یک قرارداد بین‌المللی که طرفین قانون کشور X را انتخاب کرده‌اند و محل انعقاد آن قرارداد کشور Y می‌باشد، چنانچه اختلاف به داوری در تهران برده شود و داوری براساس قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران تشکیل شود، قانون حاکم، قانون کشور X (طبق ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی) خواهد بود، اما چنانچه همین اختلاف به دادگاه‌های تهران (ایران) برده شود، قانون حاکم، قانون کشور Y خواهد بود. به عبارت دیگر، اگر طرفین اختلاف داوری را به عنوان وسیله حل اختلاف خود را انتخاب کنند، آزادی اراده آنها در تعیین قانون حاکم بر قراردادهایشان پذیرفته می‌شود، اما چنانچه به دادگاه مراجعه نمایند آزادی اراده آنها پذیرفته نخواهد شد. راه حل: به نظر می‌رسد این تعارض در قانون گذاری باشد که بهتر است در جهت ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی حل شود.

بند دوم: تقویت انعطاف پذیری قوانین به نفع زیان دیده

الف- ناکارآمدی اجبار به ایفای عین تعهد: در حقوق ایران چنانچه فروشنده به تعهدات خود عمل نکند، خریدار معمولاً حق فسخ قرارداد را ندارد طبق ماده ۳۷۶ قانون مدنی «در صورت تأخیر در تسلیم مبیع یا ثمن، ممتنع اجبار به تسلیم می‌شود» خریدار باید همه مشکلات را تحمل کند در آخر کار که از دادگاه و اجرای حکم ثالث ناامید شد، معامله را فسخ کند! آیا نمی‌توان این حق را همزمان با حق مراجعه به دادگاه به وی اعطا کرد. ایفای اجباری تعهد در موارد عین معین کار دشواری نیست اما در کلی در معین کار کمی سخت می‌شود. در کلی فی الذمه مشکلات فزونی می‌گیرد و در کالاهایی که فنی هستند و تخصص ویژه‌ای برای تولید و راه اندازی آنها لازم است، اجرای عینی تعهد به محالات شبیه است.

کدوم کار اجباری در دنیا موفق بوده که اجبار به ایفای عین تعهد به عنوان استثنایی بر آن موفق باشد؟ آیا نباید تدبیری اندیشیده شود؟

از طرفی گاهی هم الزام فروشنده به ایفای تعهد برای خریدار بر حق فسخ ارجحیت دارد، بنابراین در معاملات گاهی حق فسخ ارجح برای زیان دیده و گاهی اجبار به ایفای تعهد، که بر این مبنا قانون باید به نحوی نوشته یا تفسیر شود یا تغییر یابد که دستیابی به حق را برای زیان دیده آسان تر کند نه غیرممکن یا دشوار.

ب- مشکل عدم امکان جمع حق فسخ با مطالبه خسارت

در قانون ایران طبق مواد ۳۸۴ و ۳۸۵ و ۳۸۶ قانون مدنی و ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان، نص صریح کلی در مورد امکان جمع بین فسخ و مطالبه خسارت وجود ندارد. در مورد عدم وجود اوصاف، نص صریح وجود دارد که فقط حق فسخ موجود است و نمی‌توان خسارت گرفت.

گاهی لازم است علاوه بر حق فسخ، حق مطالبه خسارت نیز وجود داشته باشد. هر جا در کنوانسیون ۱۹۸۰ بیع بین‌المللی کالا به حق فسخ اشاره شده، بر حق مطالبه خسارت نیز تأکید شده است. در اصول حقوق اروپایی قراردادها ۱۹۹۸ اصلاح شده در ۲۰۰۲ نیز بحث از جمع حق فسخ و مطالبه خسارت آمده است، چرا فروشنده یا خریدار ایرانی خود را از این حقوق در موقعی که قانون ایران حاکم است محروم کند. کدام توجیه ناروا سلب چنین حقی را ایجاب می‌کند.

بند سوم: نقش مالکیت فکری در توسعه تجارت داخلی و بین‌المللی

چالش‌های داخلی و بین‌المللی مالکیت فکری ایران عبارتند از:

الف- چالش‌های داخلی: شامل چالش‌های فرهنگی که در برگزیده فرهنگ حقوقی و عمومی می‌باشد، در حقوق مالکیت ایران، تمامی «اموال»، به اعتبار «اموال ملموس و عینی» تعریف شده‌اند، ملاحظه دو ماده ۱۱ و ۳۳۸ قانون مدنی، نشان دهنده لزوم رکن «عینی» مال است. به این چالش باید نگرش فرهنگ عمومی را نیز افزود که به موجب آن، آثار فکری در نزد عرف، ارزشی هم‌تراز با آثار غیرفکری ندارد، به همین دلیل است که کپی غیرقانونی یک فیلم سینمایی آسان تر از سرقت یک عدد تخم مرغ می‌دانند.

چالش‌های قانونی نظام مالکیت فکری را هم باید به چالش‌های داخلی اضافه نمود که یا ماهیتی یا اثباتی هستند. در چالش‌های ماهوی، بررسی مجموعه مقررات مالکیت فکری ایران نشان می‌دهد که به قانونگذار ایرانی در حوزه قانونگذاری برای حمایت از گونه‌های متنوع مالکیت فکری، «برنامه تقنینی منسجم و دقیق نداشته است.

تزلزل اصالت مفهوم مالکیت فکری و فقدان سیاست‌های تقنینی مرتبط با مالکیت فکری سازمانی (شرکتی) از دیگر آسیب‌های ماهیتی راجع به قوانین مالکیت فکری در ایران در حوزه تجارت بین‌الملل است. اما چالش‌های اثباتی، بی تردید یکی دیگر از ابزارهای حقوقی راجع به حمایت از شرکت‌های دانش بنیان و بنگاه‌های کارآفرینش را باید در مرحله دادرسی بیان کرد، فقدان دادرسی ویژه در حوزه دعاوی مالکیت فکری که این دعاوی از یک قانون عام پیروی می‌کنند علاوه بر آن نبود دادگاه تخصصی مالکیت فکری از جمله چالش‌های مرحله دادرسی دعاوی مالکیت فکری می‌باشند.

ب- چالش‌های بین‌المللی

در این حوزه چالش‌ها را باید در سه دسته کلی تقسیم بندی نمود، عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) یکی از چالش‌هاست، عدم الحاق ایران به برخی عهدنامه‌های بین‌المللی در رابطه با مالکیت فکری نیز از دیگر چالش‌هاست. انفعال ایران در ثبت بین‌المللی دارایی‌های فکری نیز مانعی برای توسعه مالکیت فکری ایران در سطح بین‌الملل قلمداد می‌گردد.

در نتیجه با توجه به این چالش‌ها می‌توان گفت که به طور کلی تغییر نگرش در سیاست تقنینی از نیاز به آفرینش، آموزش حقوقی به شرکت‌های کارآفرین، الکترونیکی شدن حداکثری چرخه تجارت، سیاست مرور زمان مالکیت، آینده پژوهشی حقوقی با درک شرایط اقتصادی و اهتمام بر نقشه توسعه کارآفرینی ایران در کنار نقش آفرینی در عرصه همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند موجبی برای رونق تجارت داخلی و بین‌المللی بوده و در نهایت سهم مالکیت فکری در رشد و توسعه اقتصادی را پررنگ تر نماید.

بند چهارم: یکسان سازی حقوق قراردادها

یکی از چالش‌های اصلی توسعه تجارت بین‌الملل، تنوع حقوق داخلی کشورها و تفاوت‌های ماهوی احکام میان نظام‌های حقوقی در حوزه حقوق قراردادهاست. از مشکلات اصلی بازرگانان، انتخاب قانون حاکم بر قرارداد است و هر طرف مذاکره تلاش می‌کند تا قانون کشور متبوع خود را به عنوان قانون حاکم بر قرارداد تعیین کند، چرا که آشنایی بیشتری با مفاهیم آن دارد و مورد حمایت بیشتری قرار می‌گیرد این مشکل در موارد متعددی به تعارض قوانین می‌انجامد، مهمترین آثار و پیامدهای هماهنگ سازی حقوق قراردادها در توسعه تجارت بین‌الملل عبارتند از: استحکام قراردادهای تجاری به علت شفافیت بیشتر، حذف مرحله توسل به قواعد حل تعارض و کاهش زمان رسیدگی به دعوا، مدیریت مخاطرات حقوقی از طریق پیش‌بینی پذیری، حقوق متحد و یکنواخت به عنوان حقوق برتر، افزایش دانش حقوقدانان و ایجاد زبان مشترک برای توسعه تجارت کاهش هزینه‌های ناشی از انعقاد معامله.

راه حل نهائی: طرف‌های تجاری ما با آنکه به نظام‌های حقوقی متفاوتی تعلق دارند، با این حال اغلب از سیستم‌های فراملی تبعیت می‌کنند و بسیاری از کشورها به کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ ملحق شده اند. با در نظر گرفتن این موضوع الحاق ایران به این کنوانسیون می‌تواند به نفع بازرگانان ایرانی باشد و توسعه تجارت را تسهیل کند.

در فرایند جهانی شدن می‌توان با حفظ اصول و قواعد مسلم حقوقی پذیرفته شده در چهارچوب نظام حقوقی، کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با حقوق بازرگانی ملحق شد و از امتیازات آن در راستای تأمین منافع تجار و نتیجتاً منافع ملی استفاده نمود.

بند پنجم: اصلاح قانون تجارت الکترونیک در بخش مسئولیت و جبران خسارت

مسئولیت‌ها و خساراتی که ممکن است در جریان تجارت الکترونیک پیش آید، هم به اعتبار منشأ خسارت و هم به اعتبار طرفین، متفاوت است، در حقوق ایران، بخش مهمی از لوازم و نیازهای حقوقی ناشی از تجارت الکترونیک به کمک قانون تجارت الکترونیک مصوب دی ماه ۱۳۸۲ که با اقتباس از قانون نمونه آنسیترال ۱۹۹۶ تهیه و تنظیم شده، چاره اندیشی و مرتفع شده است قواعد و مقررات ناظر به تجارت الکترونیک به ویژه رژیم مسئولیت و ضمانت اجرای آن (جبران خسارت) باید، با توجه به عنصر کارآمدی و کارآیی اقتصادی تجارت الکترونیک تدبیر و تعبیه شود قانون تجارت الکترونیک ایران با همین

نگاه تنظیم شده، اما چنانچه خواهیم گفت هنوز محتاج تکمیل و اصلاح است. ماده ۷۸ (قانون تجارت الکترونیک) جایگاه مهمی در رژیم مسئولیت و جبران خسارت در تجارت الکترونیک دارد.

اصل جبران خسارت در واقع ضمانت اجرای تعهدات قراردادی و غیرقراردادی (مسئولیت مدنی یا ضمان قهری) است که در همه نظام‌های حقوقی به رسمیت شناخته شده است و یکی از اصول کلی حقوقی به شمار می‌رود.

تفاوت نظام‌های حقوقی در شرایط و اسباب مسئولیت و آثار آن، دامنه خسارات قابل جبران و به ویژه در شیوه جبران خسارت است. در حقوق ایران در مورد جبران خسارت قراردادی ماده ۲۲۱ قانون مدنی و در مورد جبران خسارت غیرقراردادی (مسئولیت مدنی) نیز ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ در خصوص بحث جبران خسارت تصریح شده. رژیم مسئولیت بین‌المللی دولت در واقع قواعد ثانویه حقوق بین‌الملل است که ضامن اجرای قواعد اولیه (الزامات و تعهدات دولت‌ها) است. مسئولیت دولت‌ها در حقوق بین‌الملل همواره مبنای عرفی داشته است و نتیجه منطقی تساوی حاکمیت دولت‌ها در عرصه بین‌الملل است. به هر حال، قواعد مسئولیت بین‌المللی و جبران خسارت، براساس عرف، رویه قضایی و دکترین حقوق بین‌الملل در قالب طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل (موسوم به طرح ۲۰۰۱) تدوین و تنظیم شده است. مواد ۱-۱۵ این طرح درباره شرایط مسئولیت دولت و مواد ۳۱-۳۹ آن در مورد دامنه خسارات قابل مطالبه و جبران و شرایط آن است.

نظام مسئولیت و جبران خسارت در قانون تجارت الکترونیک ایران قاعده کلی این است که اگر متعهد به تعهدات قراردادی خود عمل نکند یا اگر تعهدات ضمنی خود را نقض نماید، یا اگر در تکالیف غیرقراردادی مرتکب تقصیر و خطا شود (مسئولیت مدنی)، مسئول جبران خسارت طرف زیان دیده می‌باشد. قلمرو خسارات قابل جبران در حقوق سنتی وسیع است و گفته می‌شود که «کلیه آثار» فعل زیان بار باید جبران شود. منظور از «کلیه خسارات» نیز خسارات مادی و معنوی است. و در ضرر و زیان ناشی از جرم، حتی منافع ممکنه الحصول که در اثر وقوع جرم، از بین رفته قابل مطالبه است. با توجه به منطبق تحلیل اقتصادی حقوق اصل جبران «کلیه خسارات» در معاملات الکترونیک، مطلوب نیست زیرا باعث گران شدن و پرهزینه شدن این ابزار مهم و کارساز در توسعه و رونق تجاری می‌شود و نهایتاً استحکام و سلامت نظام تجاری و اقتصادی را به خطر می‌اندازد و این امر آشکارا با سرعت و مطلوبیت تجارت الکترونیک منافات دارد. قانون تجارت الکترونیک ایران در این زمینه ساکت است و قلمرو خسارات قابل جبران را باید با رجوع به قواعد کلی تعیین کرد، در کل قانون مذکور از حیث رژیم مسئولیت و خسارات ناشی از معاملات مانند قاعده تسهیم مسئولیت یا مسئولیت مدنی طرفین در معاملات الکترونیک و خصوصاً درباره قلمرو خسارات قابل جبران ساکت است و محتاج اصلاح می‌باشد. انتخاب و وضع نظام حقوقی مناسب و قواعد حقوقی کار برای جبران خسارات ناشی از معاملات در محیط الکترونیکی باید با تکیه اصول کلی حقوقی لکن در پرتو تحلیل اقتصادی آنها صورت گیرد.

بند ششم: اصلاح اصول تفسیر قراردادهای تجاری

تفسیر قرارداد که در خلق و پیدایش آن اراده‌های انشایی دو یا چند طرف دخالت دارد، دشوارتر از تفسیر قانون است. دشواری تفسیر قرارداد زمانی مضاعف می‌شود که یک عنصر خارجی در انعقاد عقد دخالت کند و موضوع آن مبادله کالا، حمل کالا، پیمانکاری، سرمایه گذاری، خدمات، مالکیت‌های فکری و یا انتقال تکنولوژی در سطح کالن و گسترده باشد. هرگاه در مقام اجرای قرارداد اختلاف برداشتی از متن تنظیمی پیش بیاید و برداشت یکی به ضرر دیگری باشد، حالت صلح و آشتی بین آنها خاتمه می‌یابد و اینجاست که تفسیر صحیح قرارداد و روشن سازی واقع امر مورد توافق و فصل نزاع اهمیت پیدا می‌کند.

مهمترین منابع تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی عمدتاً همان منابع تفسیر قراردادهای حقوق داخلی کشورها یعنی «متن قرارداد»، «عرف» و «رویه عملی متعاقبین» و اصول اتخاذ شده از این منابع می‌باشد. براساس اصل تأثیرپذیری متقابل مبانی و شیوه‌های تفسیر قراردادهای داخلی و بین‌المللی بر یکدیگر برخی مبانی و ابزارهای تفسیر قراردادهای بین‌المللی در نظام حقوق قراردادهای ایران در دکترین و رویه قضایی ایران هم در تفسیر قرارداد بر مبنای قلمرو وسیع قصد مشترک و هم در تفسیر قرارداد بر مبنای قلمرو محدود قصد مشترک ملاحظه می‌شود.

تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی در پرتو توسعه قصد مشترک: تفسیر قرارداد اصولاً زمانی صورت می‌پذیرد که ابهام در عبارت آن وجود داشته باشد، یا بین شروط مختلف قرارداد تعارض دیده می‌شود و... در چنین فضایی بطور طبیعی امکان

دسترسی به قصد مشترک واقعی طرفین نیست و دادرسان اعم از قضات یا داوران به ناچار از طریق توسل به تفسیر نوعی و نه شخصی قصد مفروض مشترکی را به طرفین قرارداد نسبت می‌دهند بر مبنای آن ممکن است مبتنی بر واقعیت امر باشد یا نباشد مبادرت به فیصله دادن نزاع و فصل خصومت می‌کنند، تفسیر قراردادهای داخلی در پرتو توسعه قصد مشترک: رویه غالب متخذ از مجموع مقررات مواد قانون مدنی ایران مثل ۱۹۱، ۲۲۳، ۲۲۴، ۴۶۳، ۱۱۴۹ و غیره آن است که تلاش دادرسان در مقام رسیدگی بر اختلاف قراردادی مصرف کشف قصد مشترک طرفین عقد است، گفته می‌شود که قصد مشترک طرفین عقد لزوماً نه اراده ظاهری است و نه اراده باطنی و باید در موارد معین در وضعیت‌های خاص اراده مشترک حقیقی متعاقدين را جستجو کرد.

تجدید قلمرو قصد مشترک در تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی: تفسیر به زیان تنظیم کننده متن، تفسیر در پرتو توجه به حسن نیت، معامله منصفانه و توازن عرفی عوضین، تأثیر عرف تجاری بر تفسیر قرارداد، تأثیر نظریه حفظ قرارداد بر تفسیر آن، تجدید قلمرو قصد مشترک در تفسیر قراردادهای داخلی ایران: نظام حقوق قراردادهای داخلی ایران علاوه بر آنکه در بحث تفسیر قرارداد تحت تأثیر اصول حقوقی و بنیادین برگرفته از فقه اسلام در مقام تجدید قلمرو قصد مشترک طرفین عقد برآمده، رویه قضایی و دکترین معاصر حقوق ایران از طریق توجه به حسن نیت طرفین عقد، انصاف و لحاظ هدف سودمندی قرارداد و نفع اجتماع که از موضوعات قابل توجه در حقوق تجارت بین‌الملل می‌باشد گامهای بلندی در تغییر مسیر تفسیر قراردادهای داخلی به سوی آرمان‌های نوین مبتنی بر اصول فوق برداشته است. در جمع بندی می‌توان گفت که تفسیر قراردادهای حقوق داخلی ایران در دکترین و رویه قضایی به ویژه در پرتو دو پدیده حس نیت و انصاف موقعیت بهتری را برای حقوق ایران به ارمغان آورده و موجب شده نظریه‌ها و قواعد بعضاً بی روح حقوقی جانی تازه بگیرند و با قرائت جدید در بسط عدالت و انصاف قراردادی تأثیرگذاری بیشتری داشته باشند.

تبیین مجاری ارتباط الگوی اقتصاد مقاومتی در عرصه حقوق تجارت بین‌الملل: با بررسی‌های انجام شده در این پژوهش برون‌گرایی، درون‌زایی، عدالت محوری مردمی بودن و دانش بنیان که پنج اصل اقتصاد مقاومتی بودند در حقوق تجارت مدخلیت دارند.

پیشنهاد‌های تحقیق

پیشنهاد‌های علمی

در این پژوهش سعی بر شناساندن موانع و چالش‌های پیش روی تجارت بین‌المللی ایران در یک نگاه کلی و اجمالی شده لذا به دلیل کثرت مباحث مطرح شده فرصت بررسی دقیق تر و تفصیلی مباحث فراهم نشد به پژوهشگران در این عرصه یعنی حقوق تجارت بین‌الملل ایران با توجه به نظریه اقتصاد مقاومتی توصیه می‌گردد مباحثی را که فرصت پرداختن تفصیلی در این پژوهش بر آنها پیش نیامد را پیگیری نمایند من جمله: پرداختن به ماده ۳۵ موافقت‌نامه عمومی (گات) سازمان تجارت جهانی که استثنای بر تسری اصل کامله الوداد می‌باشد (ماده ۳۵: طرفهای متعاقد می‌توانند از اعطای امتیازات تعرفه‌ای به کشورهای که با آنها مذاکرات تعرفه‌ای نداشته اند خودداری نمایند) با توجه به موقعیت سیاسی و اقتصادی ایران در صورت الحاق به WTO، همچنین بررسی گزارش رژیم تجاری ایران به سازمان جهانی تجارت با توجه به نظریه اقتصاد مقاومتی، در زمینه حقوق مالکیت فکری با توجه به این که بیشتر نوآوری ما در این زمینه از طریق نقض قوانین مالکیت فکری بین‌المللی صورت گرفته و در صورت الحاق ما به کنوانسیون‌های مالکیت فکری یا به سازمان تجارت جهانی و موافقت‌نامه چه مشکلاتی برای این نوآوری‌ها پیش می‌آید و چطور باید این معضل بررسی و مورد توجه قرار گیرد که منافع اقتصادی کشور در این پیوستن به کنوانسیون‌ها تامین شود، بررسی و ارزیابی تعهدات Plus WTO در زمان مذاکره و توافق با کشورهای عضو گروه کاری ایران با توجه به نظریه اقتصاد مقاومتی.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در این پژوهش به سیاست‌گذاران در حوزه تجارت بین‌الملل و فعالان در این عرصه پیشنهاد می‌شود نکات ذیل را در تصمیمات خود مدنظر گرفته تا انشاء... با شناخت دقیق‌تر در این حوزه تصمیمات مناسب‌تر اتخاذ گردد.

در حوزه WTO و الحاق به این سازمان جهانی که متضمن پذیرفتن تعهدات فراوان برای کشور می‌باشد در حین اینکه با شناخت درست‌تر این تعهدات و چاره‌اندیشی متناسب با وضعیت اقتصادی کشور می‌توان درست‌ترین قدمها را در این مسیر برای توسعه تجارت بین‌الملل برداشت.

به این نکته باید توجه نمود که در مسیر مذاکره با کشورهای عضو گروه کاری ایران ممکن است تعهداتی معروف به شرایط WTO plus به ایران تحمیل شود که در این تعهدات متقاضیان الحاق تحت فشار اعضای قدرتمند WTO ناگزیر به پذیرش تعهدات بیشتر و حقوق کمتر شوند که ممکن است شامل ملاحظات سیاسی و یا ملاحظات تجاری باشد که در این مرحله باید تصمیم در مورد این تعهد را با کارشناسی و متخصصین حوزه تجارت گرفته شود.

نکته بعدی زیان‌های احتمالی ناشی از پذیرش تعهدات یگانه می‌باشد که باید مدنظر قرار گیرد به موجب اصل پذیرش تعهدات یکپارچه که به مثابه متعهد شدن به تمامی قواعد WTO و به منزله قابلیت شمول آنها بر قوانین داخلی کشور متقاضی می‌باشد. در اینجا نبودن حق شرط باید مدنظر تصمیم‌گیران و مسئولان امر الحاق قرار گیرد. متقاضی الحاق در پذیرش و تصویب پروتکل الحاق، امکان حق شرط بر موافقت‌نامه‌های ذیل تعهدات یکپارچه را ندارد.

نکته دیگری که باید مدنظر قرار گیرد توجه به اصل بازگشت ناپذیری تعهدات است. این اصل قاعده محوری فرایند الحاق است که طبق آن متقاضی الحاق ملزم است قوانین و مقرراتی را که اصلاح نموده و بدانها متعهد شده، دستخوش تغییرات مدام رسید قهرانی ننموده و آزادسازی‌های تجاری در مسیر واگشت قرار نگیرد. (در صورتی که ممکن است ما با توجه به مسایل و مشکلات اقتصادی کشور با توجه به اوضاع و شرایط نیاز به اصلاح یکسری آزاد سازی‌ها برای مقاوم‌سازی اقتصاد کشور داشته باشیم با توجه به این نکته باید آزاد سازی نمود و در حوزه مالکیت فکری هم اگر ما به WTO بپیوندیم با توجه به مقررات تفصیلی تر ایپس، باید همه این مقررات را رعایت کنیم من جمله نسبت به مالکیت فکری کشورهای دیگر متعهد می‌شویم و دیگر حق نقض آنها را نداریم و اگر این امر صورت گیرد دچار مسئولیت در مقابل اعضاء سازمان می‌شویم و مورد پیگرد از طریق نظام حل و فصل سازمان می‌شویم و با توجه به اصل رفتار ملی و کامله الوداد یا اصل عدم تبعیض ما ملزم به کاهش حمایت از بخش‌های تولیدی داخل می‌شویم که باید در این مورد هم با توجه به نیاز کشور چاره‌اندیشی شود.

راه حل پیشنهادی: تغییر از رویکرد حمایت دائم به حمایت اقتضایی، منظور از این تحول این است که دولت‌ها به جای آنکه به دنبال اعمال حمایت دائم از صنایع و بنگاه‌ها خود باشند ترتیبی دهند که حمایت‌ها تنها در صورت لزوم شامل حال صنایع و بنگاه‌ها شود.

اما در بخش چالش تحریم‌ها برای جمهوری اسلامی ایران هم باید نکات ذیل مدنظر قرار گیرد: آیا تحریم کشورهای تحریم‌کننده ایران از نوع مشروع یا غیرمشروع می‌باشد، یا در زمره اقدام متقابل یا اقدام تلافی جویانه قرار دارد که هر کدام از این دو مقوله پیگیری حقوقی خاص خود را در مجامع بین‌المللی برای دفاع از حق و حقوق بشری ایران در فضای جامعه بین‌المللی داریم. و مدنظر قرار دادن تحریم‌های شورای امنیت و بررسی مشروعیت یا عدم مشروعیت آنها با توجه به مسائل حقوق بشری در حوزه اقتصاد ایران و اقدامات حقوقی متناسب با آنها برای بهره‌مندی بهتر از حوزه تجارت بین‌الملل. و در آخر استفاده از تمام فرصت‌های مقابله با این تحریم‌ها خصوصاً اقدامات حقوقی و قضائی متناسب با تحریم‌های اعمال شده که نشانه‌ای محکم از پایبندی کشورمان به مقررات حقوقی و اصل حاکمیت قانون در روابط بین‌الملل می‌باشد.

در برخی ظرفیت‌های حقوقی، امکان درخواست دستور موقت مبنی بر عدم اعمال تحریم در حوزه‌های خاصی پیش‌بینی شده لذا موفقیت در اخذ تدابیر موقتی از نهاد رسیدگی‌کننده می‌تواند مانع تحمیل هزینه و فشار بیشتر در اثر تحریم علیه کشورمان گردد. و نکته دیگر اینکه اقدام حقوقی برای تجدیدنظر قضائی از تحریم‌ها باعث برانگیختن افکار عمومی بین‌المللی می‌شود که نتیجه‌ای جز عقلانیت بیشتر در اتخاذ تدابیر محدودکننده در رویه دولت‌ها نخواهد داشت و در آخر نباید از یاد برد

که گاه توسل به ابتکارات حقوقی می‌تواند واجد آثاری در سایر ظرفیت‌های سیاسی و غیرحقوقی موجود باشد، برای مثال منجر به تسریع فرایند مذاکرات سیاسی میان طرفین درگیر شود. در قسمت داخلی هم پیشنهاد می‌شود ماده ۹۶۸ قانون مدنی در جهت ماده ۲۷ قانون داوری تجاری بین‌المللی اصلاح شود برای جلوگیری از وجود دو قاعده حل تعارض متفاوت در خصوص تعهدات مربوط به قراردادهای، همچنین پیشنهادی می‌شود به ماده ۳۷۶ قانون مدنی: «در صورت تأخیر در تسلیم مبیع یا ثمن ممتنع اجبار به تسلیم می‌شود» همچنین رویه قضائی در این خصوص وجود دارد مورد بازنگری دقیق تر قرار گیرد با توجه به ناکارآمدی اجبار به ایفای عین تعهد، در حقوق ایران چنانچه فروشنده به تعهدات خود عمل نکند، خریدار معمولاً حق فسخ قرار دارد را ندارد! این یک نوع بی حقی است، خریدار باید همه مشکلات را تحمل و در آخر کار که از دادگاه و اجرای حکم ثالث ناامید شده معامله را فسخ کند! آیا نمی‌توان این حق را همزمان با حق مراجعه به دادگاه به وی اعطا کرد.

توجه به این نکته که البته گاهی حق فسخ ارجح برای زیان دیده و گاهی اجبار به ایفای تعهد، ضروری می‌باشد، که بر این مبنا قانون باید به نحوی نوشته یا تفسیر شود یا تغییر یابد که دستیابی به حق را برای زیان دیده آسان تر کند نه غیرممکن یا دشوار.

مشکل عدم امکان جمع حق فسخ با مطالبه خسارت هم یکی دیگر از نواقص قوانین تجاری ما می‌باشد در قانون ایران طبق مواد ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶ قانون مدنی و ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان، نص صریح کلی در مورد امکان جمع بین فسخ و مطالبه خسارت وجود ندارد. گاهی لازم است علاوه بر حق فسخ، حق مطالبه خسارت نیز وجود داشته باشد در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ هر جا به حق فسخ اشاره شد، بر حق مطالبه خسارت نیز تأکید شده است، چرا فروشنده یا خریدار ایران خود را از این حقوق در موقعی که قانون ایران حاکم است محروم کند. کدام توجیه ناروا سلب چنین حقی را ایجاب می‌کند و در قانون الکترونیک ایران هم با توجه به منطق تحلیل اقتصادی حقوق اصل جبران «کلیه خسارات» در معاملات الکترونیک مطلوب نیست زیرا باعث گران شدن و پر هزینه شدن این ابزار مهم و کارساز در توسعه و رونق تجاری می‌شود و نهایتاً استحکام و سلامت نظام تجاری و اقتصادی را به خطر می‌اندازد و این امر آشکارا با سرعت و مطلوبیت تجارت الکترونیک منافات دارد. قانون تجارت الکترونیک ایران در این زمینه ساکت است و قلمرو خسارات قابل جبران را باید با رجوع به قواعد کلی تعیین کرد، در کل قانون مذکور از حیث رژیم مسئولیت و خسارات ناشی از معاملات مانند قاعده تسهیم مسئولیت یا مسئولیت مدنی طرفین در معاملات الکترونیک و خصوصاً درباره قلمرو خسارات قابل جبران ساکت است و محتاج اصلاح می‌باشد. انتخاب و وضع نظام حقوقی مناسب و قواعد حقوقی کارا برای جبران خسارات ناشی از معاملات در محیط الکترونیکی باید با تکیه اصول کافی حقوقی ممکن در پرتو تحلیل اقتصادی آنها صورت گیرد.

در نهایت متذکر می‌شویم که تجارت بین‌الملل به عنوان یکی از عوامل اصلی در روند رشد و توسعه اقتصادی کشورها و اقتصاد جهانی به شمار می‌رود، اگر اقتصاد راه بشر برای رسیدن به اهداف مادی خود باشد حقوق تضمین و ضامنی برای این نیل بشر خواهد بود. حقوق بر اعمال انسانها حکومت می‌کند و علاوه بر مشخص نمودن مسیر این جریانات انحرافات بشری را از مسیری که غبطه شخص و مصلحت همگان در آن وجود دارد کنترل می‌کند. بنابراین حقوق همواره در کنار اقتصاد بوده و در اصل هم عرض با اقتصاد به حیات خود در زندگی بشر ادامه می‌دهد، همچنین به دلیل این که قوانین تجارت بین‌الملل در حوزه تجارت بین‌الملل جامع ترین منبع حقوقی در دسترس می‌باشد که بر روی توسعه اقتصادی و جهانی شدن اقتصاد تأثیر دارد ما بیشتر به ابعاد حقوق تجارت بین‌الملل پرداختیم. همچنین برای به دست آورد توسعه اقتصادی و اقتصاد جهانی، باید بر روی افزایش روابط تجاری بین‌الملل، توجه به قوانین تجارت بین‌الملل و یکسان سازی مقررات کار شود. برای این منظور، در ابتدا باید اقتصاد در سطح داخلی را سر و سامان بخشید و بعد روند جهانی شدن اقتصاد را طی کرد برای نیل به این هدف پیشنهادات می‌شود: کشور در جهت مزیت نسبی در عرصه تجارت بین‌الملل فعال شود، تعامل بخشی دولتی و بخش خصوصی، پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی مانند بیع بین‌المللی کالا، حرکت در جهت یکسان سازی قوانین تجارت در سطح بین‌الملل مانند استفاده از قانون‌های نمونه، حقوق تجارت کشور باید تحلیل اقتصادی حقوق براساس مکتب واقع‌گرایانه تدوین و تنظیم گردد.

(کارآئی یک قاعده یا قانون حقوقی نه در فضای انتزاعی بلکه در یک بستر تجربی و با معیارهای اقتصاد خرد یعنی انتخاب عقلانی انسان بر مبنای منطق هزینه و فایده برای کاهش هزینه‌ها و حداکثرسازی منفعت فایده بر حسب نیازهای حادث، به عبارتی حقوق ساختنی نه یافتنی).

به نظر می‌رسد بهتر است به دلیل اهمیت موضوع توسعه اقتصادی و جهانی شدن اقتصاد، قوانینی که به صورت پراکنده در ارتباط با اقتصاد در سطح داخل و بین‌الملل وضع شده و همچنین قوانینی که بر روی اقتصاد تأثیر دارد مانند قوانین تجاری بین‌الملل را در یک جا جمع‌آوری کرده و سپس خال‌های آن را بر طرف نموده و آن را به صورت یک قانون جامع و کامل در دسترس متخصصین امر و دولتمردان قرار دارد. این امر باعث رونق و پیشرفت هرچه بیشتر تجارت بین‌الملل شده که توسعه اقتصادی را در پی خواهد داشت.

فهرست منابع

۱. آبادی، احمد، زارع، محمد حسین (۱۳۸۳)، قانون تشویق و حمایت از سرمایه گذاری خارجی و الزامات WTO در مجموعه مقالات همایش راهبردی توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و عضویت در سازمان جهانی تجارت" تهران: نشر موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۲. ادیبی، علی. حبیب زاده، توکل. (۱۳۹۷). آثار حقوقی پیوستن ایران به سازمان جهانی تجارت با تأکید بر موافقت‌نامه تریمز. نشریه: مجله تحقیقات حقوقی. دوره: ۲۱. شماره: ۸۲.
۳. اسفندیاری، امیر. (۱۳۸۴). ساختار سازمان تجارت جهانی. تدبیر، ش. شماره ۱۵۸.
۴. آقایی، بهمن (۱۳۷۶)، "فرهنگ حقوق بشر" تهران: نشر گنج دانش.
۵. آقایی، سید داوود (۱۳۸۶)، "حقوق سازمانهای بین‌الملل" تهران: نشر دانشگاه پیام نور تهران.
۶. امامی، محمد (۱۳۷۹). "تقریرات درس حقوق بین‌الملل اقتصادی" رشته حقوق بین‌الملل اقتصادی دانشکده حقوق دانشگاه شیراز.
۷. امین زاده، الهام، خداپرست، ناصر (۱۳۹۱). "نقد تحریم نفت اتحادیه اروپا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل"، مجله دیدگاه‌های حقوق قضایی، ش ۶۰.
۸. ایروانی، محمد جواد (۱۳۸۳). "شناخت سازمان تجارت جهانی" تهران: نشر موسسه مطالعات و پژوهشی‌های بازرگانی.
۹. بابائی، ایرج (۱۳۸۴). "نقد اصل قابلیت جبران کلیه خسارات در حقوق مسئولیت ایران"، مجله پژوهش حقوق و سیاست، ش ۱۶-۱۵.
۱۰. بیدآباد، بیژن، طبری، فتحیه (۱۳۸۴). "سازمان تجارت جهانی والحق ایران" تهران: نشر، چ اول.
۱۱. بیدآباد، بیژن، طبری، فتحیه. (۱۳۸۴). سازمان تجارت جهانی والحق ایران" تهران: نشر، چ اول.
۱۲. بیرمی، گلناز (۱۳۹۳). "چالش‌های ناشی از وجود ماده ۹۶۸ قانون مدنی ایران در مسیر شکوفای حقوقی و اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد"، رشته حقوق، تهران: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) قزوین.
۱۳. پور شوشتری، ملائکه و کامل، حمید. (۱۳۹۷). موانع حقوقی الحاق به سازمان جهانی تجارت، دو فصلنامه دانش و پژوهش حقوقی، دوره چهارم، شماره ۱.
۱۴. پور علی، امیر (۱۳۹۲). "نقد مبانی حقوقی تحریم‌های بین‌المللی و مشروعیت یا عدم مشروعیت آنها" به نقل مهدی مومنی، مجموعه مقالات همایش ابعاد حقوقی تحریم‌های بین‌المللی شورای امنیت، تهران: نشر مجد.
۱۵. پور علی، امیر. (۱۳۹۲). "نقد مبانی حقوقی تحریم‌های بین‌المللی و مشروعیت یا عدم مشروعیت آنها" به نقل مهدی مومنی، مجموعه مقالات همایش ابعاد حقوقی تحریم‌های بین‌المللی شورای امنیت، تهران: نشر مجد.
۱۶. پیغامی، عادل (۱۳۹۱). ۱۰ نکته درباره اقتصاد مقاومتی. شبکه تحلیلی نخبگان.

۱۷. ثریا حسین پور (۱۴۰۰). راهکارهای دیپلماتیک ایران برای الحاق به سازمان تجارت جهانی. نشر آوای هستی. چاپ اول.
۱۸. جاوید، احسان (۱۳۹۳). "مشروعیت اعمال تحریم‌های اقتصادی یکجانبه در حقوق بین‌الملل، ضامن اجرای حقوق بین‌الملل یا ابزار سیاست ملی"، دانشنامه حقوق و سیاست، ش ۲۲.
۱۹. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۶). "الفارق ج ۱" تهران: انتشارات گنج دانش.
۲۰. جکسن، جان (۱۳۸۲). "نهادهای بین‌المللی تجارت: گات و سازمان جهانی تجارت"، ترجمه دکتر محمد جعفر قنبری جهرمی، مجله حقوقی، ش ۲۸.
۲۱. حبیبیا، سعید (۱۳۸۶). "چالش‌های جدید حقوق مالکیت فکری"، فصلنامه حقوق، دوره ۳۷، ش ۴.
۲۲. حبیبی درگاه، بهنام (۱۳۹۴). "نقش مالکیت فکری در توسعه تجارت داخلی و بین‌المللی"، به نقل ابراهیم شعاریان، مجموعه مقالات اولین همایش چالش‌های تجارت بین‌الملل در نظام حقوقی ایران، تبریز: انتشارات فروزش، چ اول.
۲۳. حجت الله عبدالملکی مریم رشنو (۱۴۰۰) حقوق تجارت بین‌الملل و اقتصاد مقاومتی در ایران (چالش‌ها و فرصت‌ها). نشر دانشگاه امام صادق (ع). چاپ اول.
۲۴. حدادی، مهدی (۱۳۸۲). "تحریم‌های بین‌المللی ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی"، مجله اندیشه‌های حقوقی، ش ۳.
۲۵. داراب پور، مهرباب (۱۳۸۹). "تفسیر قراردادهای تجاری بین‌المللی و شروط مبهم آن"، مجله تحقیقات حقوقی یادنامه امیرحسین فخاری.
۲۶. داراب پور، مهرباب (۱۳۹۴). "تغییر معیارهای داخلی تنها راه نجات حقوق تجارت و کار آمد سازی معاملات بازرگانی، به نقل ابراهیم شعاریان" مجموعه مقالات اولین همایش چالش‌های تجارت بین‌الملل در نظام حقوقی ایران، تبریز: انتشارات فروزش چ اول.
۲۷. درخشان، مسعود (۱۳۹۱). ملاحظیات استراتژیک در تدوین سیاست‌گذاری‌های بالادستی نفت و گاز کشور. فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۵۷. زمستان ۱۳۹۱.
۲۸. دریجک، پتیووان، فی، برگریت (۱۳۸۶). "دستور کار توسعه دوحه، آرمان‌ها و دستاوردها کشورهای در حال توسعه و دستورکار توسعه دوحه در سازمان جهانی تجارت" ترجمه مسعود طارم سری وسیف الله صادقی یارندی، تهران: نشر مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
۲۹. دینی ترکمانی، پویا (۱۳۹۱). "مروری بر نظریه‌های تجارت بین‌الملل"، ماهنامه بررسی و سیاست‌های اقتصادی، ش ۲.
۳۰. ذوالفقاری، فرزاد. (۱۴۰۰). اقتصاد مقاومتی، کارجهادی، تجارت جهانی - فرصت‌ها و چالش‌ها. ششمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تجارت جهانی، اقتصاد، دارایی و علوم اجتماعی.
۳۱. رحیمی بروجردی، علیرضا (۱۳۸۴). "بررسی مدل‌های کاربردی پیرامون رابطه‌های میان رشد و اقتصاد و آزادسازی تجاری"، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، ش ۱۷.
۳۲. زارع، محمد حسن (۱۳۸۹). "سازمان جهانی تجارت، درآمدی بر موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت خدمات در سازمان جهانی تجارت" تهران: نشر شرکت چاپ و نشر بازرگانی چ اول.
۳۳. سمیعی، سمانه (۱۳۸۹). "مشروعیت تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا از منظر حقوق بین‌الملل، پایان نامه کارشناسی ارشد" دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
۳۴. سواری، حسن (۱۳۹۰). "ناسازواری عدالت و صلح در دیوان کیفری بین‌المللی در پرتو پرونده عمر البشیر (سودان)"، فصلنامه راهبرد، س ۲۰، ش ۵۸.

۳۵. سیف، احمد. (۱۳۸۵). «جهانی کردن و فرضیه چارلز داروین»، مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۲۰۲ - ۲۰۱، ص ۱۵۶.
۳۶. شایگان، فریده، ممتاز، جم شید (۱۳۸۰). "تحول مفهوم صلح و امنیت بین‌المللی" ن شر دانشگاه تهران.
۳۷. شعاریان، ابراهیم (۱۳۹۴). " نقش یک سان سازی حقوق قراردادهای در توسعه تجارت بین‌الملل"، به نقل ابراهیم شعاریان، مجموعه مقالات اولین همایش چالش‌های تجارت بین‌الملل در نظام حقوقی ایران، تبریز: انتشارات فروزش چ اول.
۳۸. شهیدی، مهدی (۱۳۸۲) " حقوق مدنی ج ۳ آثار قراردادهای و تعهدات"، تهران: نشر مجد ش ۷۴.
۳۹. شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۴). " حقوق تجارت بین‌الملل" تهران: نشر سمت تهران چ هشتم.
۴۰. شیروی، عبدالحسین (۱۳۷۹). " الحاق به سازمان تجارت جهان و تأثیر آن بر قوانین داخلی"، مجله مجتمع آموزشی قم، ش ۵.
۴۱. صادقی مقدم، محمد حسن (۱۳۹۱). " الحاق با سازمان جهانی تجارت در حوزه مالکیت معنوی، مشروعیت، الزامات و موانع حقوقی ایران"، پژوهشنامه اندیشه‌های حقوقی، ش ۳.
۴۲. صدر، محمدباقر (۱۳۵۷). " اقتصاد ما ج ۲ ترجمه عبدالعلی اسپهبدی، تهران: انتشارات اسلامی تهران.
۴۳. صفائی، حسین (۱۳۷۹). " دوره مقدماتی حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادهای" تهران: نشر میزان.
۴۴. طارم سری، م سعود (۱۳۷۴) " جنبه‌هایی از تعارضات حقوقی ایران با مقررات سازمان تجارت جهانی"، نشریه پیام دریا، ش ۲۳.
۴۵. طارم سری، مسعود (۱۳۷۶). " قانون مقررات صادرات واردات و الزامات حقوقی سازمان تجارت جهانی در مجموعه مقالات بررسی جنبه‌های حقوقی سازمان تجارت جهانی" تهران: نشر موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی و بازرگانی، چ اول
۴۶. عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۹۳). "اقتصاد مقاومتی درآمدی بر مبانی سیاست‌ها و برنامه عمل" تهران: نشر سدید چ سوم.
۴۷. علوی، سید یحیی، امیری، داریوش (۱۳۹۵). " نقش کنگره و وزارت خزانه داری آمریکا در اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران (۲۰۱۴)" فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی، ش ۳۴، سال دهم.
۴۸. فاخری، مهدی (۱۳۸۶). " راهکارهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت" تهران: نشر ثالث.
۴۹. گل زیر نظر، ابراهیم، سیفی، سید جمال (۱۳۹۴). " کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد، مسئولیت بین‌المللی دولت متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل" تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چ هشتم.
۵۰. گیلانی، محمد صادق (۱۳۹۵). " تحلیل انتقادی تحریم‌ها: مشروعیت سنجی حقوقی تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران" تهران: نشر دانشگاه امام صادق چ اول.
۵۱. محبی، محسن (۱۳۹۴). " مسئولیت و جبران خسارت در تجارت الکترونیک در پرتو تحلیل اقتصادی حقوق"، به نقل ابراهیم شعاریان، مجموعه مقالات اولین همایش چالش‌های تجارت بین‌الملل در نظام حقوقی ایران تبریز: انتشارات فروزش تبریز چ اول.
۵۲. محسنی اژی، محمد (۱۳۸۹). " اصول حاکم بر تفسیر قراردادهای بین‌المللی" پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی تهران.
۵۳. ملی شدن نفت و تحریم دولت از سوی انگلیسی (۱۳۸۹). " تحریم و تهدیدها و فرصت‌ها و آسیب‌ها" یادداشت سیاسی، نشر معاونت سیاسی نهاد معظم رهبری دانشگاه‌ها، ش ۱۲.

۵۴. ممتاز، جمشید (۱۳۶۰). "تحریم اقتصادی و حقوق بین‌المللی عمومی"، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ش ۲۰.
۵۵. ممتاز، جمشید (۱۳۷۶). "ایران و حقوق بین‌الملل" تهران: نشر دادگستر.
۵۶. ممتاز، جمشید (۱۳۸۷). "انطباق تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت با حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشر دوستانه" فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ش ۴، دوره ۳.
۵۷. ممتاز، جمشید، رنجبریان، امیر حسین (۱۳۹۳). "حقوق بین‌الملل بشر دوستانه مخصصات مسلحانه داخلی" تهران: نشر میزان چ ۴.
۵۸. ممتاز، جمشید، رنجبریان، امیر حسین (۱۳۶۰). "مداخله آمریکا در امور ایران و اقامه دعوی ایران در دیوان داوری ایران و آمریکا" مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ش ۲۰.
۵۹. موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (۱۳۷۳). "سند نهایی دور اروگوئه گات" تهران: نشر وزارت بازرگانی معاونت طرح و برنامه.
۶۰. موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (۱۳۸۵). "اسناد حقوقی سازمان جهانی تجارت" تهران: نشر همان موسسه، چ اول.
۶۱. موسی زاده، رضا (۱۳۷۸). "سازمان‌های بین‌المللی" تهران: نشر میزان.
۶۲. میرعباسی، سید باقر (۱۳۷۶). "حقوق بین‌الملل عمومی حل اختلافات بین‌المللی ج دوم" تهران: نشر دادگستر.
۶۳. نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۴۳۷.
۶۴. نیکبخت، حمیدرضا (۱۳۷۹). "دو قاعده حل تعارض متفاوت در خصوص تعهدات مربوط به قراردادها، ماده ۹۶۸ مدنی و ماده ۲۷ قانون داوری تجارت بین‌المللی" فصلنامه تحقیقات حقوقی، ش ۳۱-۳.
۶۵. هوهن فلدن، زایدل (۱۳۷۹). "حقوق بین‌الملل اقتصادی" ترجمه سید قاسم زمانی انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش تهران.
۶۶. وب سایت اطلاعات بین‌المللی وزارت خارجه آمریکا، ۴ دسامبر ۲۰۱۱، ۶۵۳۹۵۱.
۶۷. وب سایت رسمی آرشیو ملی دولت آمریکا، ۲۰۱۵.
۶۸. وب سایت رسمی کاخ سفید، دستورات اجرایی
۶۹. وب سایت رسمی وزارت خارجه آمریکا، ۱۶۰۷۱۰.
۷۰. وب سایت رسمی وزارت خزانه داری آمریکا، ۲۰۱۵.
۷۱. وب سایت رسمی وزارت خزانه داری آمریکا، ۲۱ نوامبر ۲۰۱۱، ۱۳۶۷.
۷۲. وکیلی، امیر ساعد، تحصیلی، زهرا (۱۳۹۲). "ایران و تحریم‌های بین‌المللی" تهران: نشر مجد، چ اول.

73. Christian, Tams (2005) "Enforcing obligations Erga omnes in International law" 99 April.
74. Dupont, pierre Emmanuel (2012). "countermeasures and collective security" The case of the Eu sanctions Against Iran, Journal of conflict and security law, vol. 17.
75. Good, Roy (1997). "usage and its perception in transnational commercial law", 46(1) international and comparative law quarterly, p.7.
76. Iranian Transactions Regulations (ITR), 31.Lenaerts, koen and plet Van Nuffel, constitutional Law of the European union, sweet and Maxwell,Londer,(1999)
77. Maya Lester and fred Hobson, Targeted sanctions and sanctions targeted: Iranian banks in the European Court, Butterworths Journal of international Banking and financial Law, May 2013.
78. Encycl o pedia of public in ternational law, vol 8.
79. G.A.Res.59/188,20 DC (2004). "Human Rights and unilateral Coevreive Measures".

80. Proclamation no 9702, 44 fed. Reg 67, 602 (1979)
81. <http://www.budabad.com/doc/wto-iran-gtml.1384>
82. <http://www.irtr.gov.ir/pages/WTO.asp>
83. <http://www.irtr.gov.ir/pages/wto-download.asp>
84. <http://www.irtr.gov.ir/gages/wto.asp.86>
85. <http://www.irtr.gov.ir/pages/wto-sdt-asp>